

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie**

Bakalářská práce

Adaptace osob na výkon vazby

Autor práce: Martin Dolejš

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Forma studia: kombinované

Vedoucí práce: Mgr. Jana Šimečková Rok odevzdání: 2007

2007

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci *Adaptace osob na výkon vazby* vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

Dne: 15. června 2007

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Šimečkové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Mé poděkování patří rovněž PhDr. Jaroslavu Hálovi a Mgr. Vladimíru Horváthovi za odbornou konzultaci s poskytnutím cenných praktických poznatků a zkušeností. Za obětavost a trpělivost při vytváření co nejvhodnějších podmínek pro mou práci, v prostředí našeho skromného domova, patří můj srdečný dík matce našeho syna, mé lásce Martině.

OBSAH

ÚVOD	6
1 <u>MODERNÍ PENOLOGICKÉ TRENDY</u>	8
1.1 Principy moderního vězeňství	8
1.1.1 Základní principy institutu vazby v USA	10
1.1.2 Evropská vězeňská pravidla	11
1.2 Funkce vazby	12
1.2.1 Účel vazby	12
1.2.2 Legislativní aspekty výkonu vazby	13
1.3 Mimořádné události ve výkonu vazby	15
1.3.1 Vzpoury	16
1.3.2 Útěky	16
1.3.3 Agresivní jednání	17
1.4 Prizonizace	20
2 <u>VÝZKUMNÁ ČÁST</u>	22
2.1 Kvalitativní výzkum	22
2.1.1 Kasuistiky	24
2.1.2 Analýza odpovědí osob netrestaných	30
2.1.3 Analýza odpovědí osob trestaných	31
2.1.4 Celkový výsledek dle analýzy odpovědí všech respondentů	31
2.2 Diskuse	32
2.3 Doporučení pro praxi	37

ZÁVĚR	38
Seznam literatury	41
Seznam příloh	43
Přílohy	44
Abstrakt	46

ÚVOD

Již osmým rokem působím ve *Vězeňské službě České republiky – Vazební věznici České Budějovice*, přičemž v prvních třech letech jsem zde byl zaměstnán ve služebním poměru jako příslušník eskortního oddělení *Vězeňské stráže*, následně *Vrchní dozorce Oddělení výkonu vazby a trestu*. Nyní pracuji pátý rok ve funkci *pedagog volného času*. V průběhu mé dosavadní služby mne mj. zaujal problém vyrovnávání se uvězněných osob s prostředím a podmínkami vězení. Zejména u těch lidí, kteří jsou teprve obviněni (tj. nejsou ještě pravomocně odsouzeni) a z nějakého důvodu jsou rozhodnutím soudce umístěni do výkonu vazby, je adaptace na prostředí vazební věznice v řadě případů značně obtížnou a individuální záležitostí. Proto jsem se rozhodl věnovat tomuto tématu svoji bakalářskou práci s názvem *Adaptace osob na výkon vazby*.

V první části práce se věnuji moderním penologickým trendům; a to jak severoamerickým, tak především evropským. Česká republika, která je od roku 2004 řádným členem Evropské unie, usiluje o rychlé vyrovnání se s náročnými vězeňskými standardy vyjádřenými v Evropských vězeňských pravidlech. Cesta do Evropy není pro Česko jednoduchá ani v oblasti vězeňství. Přetrvává řada komplikací souvisejících s celkovým společenským vývojem a situace vězeňského resortu není příznivá ani po stránce ekonomického zajištění.

V mikroklimatu konkrétní vazební věznice se odehrávají každodenní lidská dramata. Uvězněný člověk se postupně adaptuje na nové prostředí. K profesionalitě všech vězeňských pracovníků především náleží monitorovat a regulovat tyto procesy alespoň natolik účinně, aby nedocházelo k osobním tragédiím. Stále je třeba mít na mysli, že ve výkonu vazby platí *presumpce nevin* a pominou-li zákonné důvody vazby, může být obviněný kdykoliv propuštěn na svobodu. Případné traumatizující dopady pobytu ve vězení na psychiku člověka by jak z individuálního, tak i celospolečenského hlediska měly být tedy minimalizovány.

Podstatnou část předložené práce tvoří *kvalitativní výzkum* opřený o rozhovory s konkrétními vazebně stíhanými osobami. Na jeho základě analyzuji psychosociální souvislosti a dopady života ve vězeňském prostředí, speciálně pak tedy v podmínkách vazební věznice, na psychiku osob takto omezených na svobodě. V závěru vyvozuji z těchto svých zjištění některá optimalizační doporučení zejména pro činnost vězeňských profesí, které bezprostředně pracují s vězni a mohou tak ovlivňovat jejich postoje, chování a jednání.

Pro zpracování vybraného tématu jsem využil nikoli pouze svých zkušeností a provedených výzkumných zjištění, ale též znalostí svých spolupracovníků, rovněž tak literárních a internetových pramenů. *Teorie vězeňství* je v současné době již značně

pokročilou oblastí společenského bádání a rozvíjí se v rámci čilé mezinárodní výměny informací. Proto jsem měl také možnost uplatnit zde seznámení s materiály evropské, zejména německé provenience, jejichž vzájemnost vyplývá pak především ze sousedství obou zemí a tudíž i hloubky spolupráce v této oblasti, která je výsledkem nejen integračního procesu naší země do Evropské unie, ale především formou důležitých řešení otázky trestné činnosti našich občanů v Německu a naopak, případně záležitostí týkajících se mezinárodního zločinu.

1. Moderní penologické trendy

1.1 Principy moderního vězeňství

Vývoj vězeňství, jeho celková kulturní úroveň a materiální podmínky jsou odrazem vývoje, kulturní a ekonomické úrovně celé společnosti. Způsob zacházení s pachateli či osobami obviněnými ze spáchání trestných činů vyjadřuje velmi zřetelně i vztah společnosti (státu) k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám. Vývoj demokratických společenských systémů v zahraničí lze za posledních padesát let charakterizovat vcelku stabilní vyspělou ekonomikou, posunem převládajících politických postojů od liberalismu let šedesátých ke konzervatismu osmdesátých let a zpět k určité renesanci liberálních myšlenek na přelomu osmdesátých a devadesátých let a rozvinutou sférou sociálních služeb. Tento vývoj se odrazil jednak v postojích ke kriminalitě a v koncepcích jejího omezování, jednak v praxi orgánů působících v oblasti trestního práva a zacházení s pachateli. V trestní politice byl počáteční trend k výrazné dekriminalizaci a depenalizaci vystřídán příklonem k prosazování „práva a pořádku“, ve vězeňství se akcent při řešení základního dilematu „zacházení nebo trest“ přesunul v osmdesátých letech více k „trestu“. V těchto letech byl však proces, známý jako *princip humanizace*, uplatňován prakticky v západní Evropě. U nás k jeho aplikaci došlo v souvislosti se změnou společnosti po listopadu 1989 v následujících devadesátých letech.

K novému pronikání liberálních myšlenek dochází v závěru dvacátého století. Moderní vězení je efektivní vězení, přičemž úspěšně se prosazující *princip účinnosti* nelze před odbornou ani laickou veřejností prokazovat přesvědčivěji, než seriózními dlouhodobými výzkumy nacházejícími statisticky signifikantně nižší podíl recidivy trestné činnosti těch, kteří prošli terapeutickými programy ve výkonu trestu odnětí svobody v porovnání s kontrolními skupinami neovlivňovanými v průběhu uvěznění těmito programy.¹ Začátek třetího milénia přináší (nejen) pro teorii a praxi vězeňství nové zásadní podněty, jejichž důsledky postupují jakoby v protisměru k humanizačním snahám světového společenství.² Stupňující se boj proti organizovanému zločinu opět spojený s všestranně náročným vazebním řešením řady případů, rovněž tak ve vězeňské populaci narůstající podíl obtížně se přizpůsobujících cizinců související s přeskupováním lidí z východu na západ a z jihu na

¹ ANDREWS, D. A., DOWDEN, C. A meta-analytic investigation into effective correctional intervention for female offenders. *Forum on Corrections Research*, 1999, vol. 11, No. 3, s. 18.

ROTTHAUS, K. P. Sozialtherapie im Strafvollzug. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*, 2002, No. 51, s. 279 – 284.

² BURIÁNEK, J. Vzdáme se svobody pod tlakem rizik? *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 5, s. 319 – 332.

sever,³ vyvolávají potřebu znovu a důrazněji akcentovat *princip bezpečnosti*.⁴ „Moderní vězení je bezpečné vězení a to nejen z hlediska veřejnosti (chápáno především tak, že vlastní výkon vazby a trestu odnětí svobody nejen neohrožuje, ale ani nadbytečně nezneklidňuje a neobtěžuje řádné občany), tak pro vězeňský personál (má právo na bezpečnost a ochranu zdraví při práci) a koneckonců i pro samotné vězně (jak vyplývá z výše uvedeného i oni, přestože sami porušovali zákon, mají nezadatelné právo na osobní bezpečnost a další lidská práva). Přitom je již dnes ve vězeňství překonána koncepce pouhé pasivní (vnější, technické) bezpečnosti zajišťované silnými a vysokými zdmi, ostnatými dráty a důmyslně konstruovanými elektronickými signálními střežícími systémy (také české vězeňství umísťuje zvláště nebezpečné vězně do tzv. *oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením*).⁵ Nutně musí být doplňována aktivní, dynamickou bezpečností, tj. především utvářením optimálního psychosociálního klimatu každého konkrétního vězení s důrazem na správnou komunikaci vězeňského personálu s vězněnými osobami.⁶

Ideálem, k němuž je třeba se dlouhodobě propracovávat je humánní, efektivní a současně bezpečné vězeňství. Situace v jednotlivých vyspělých demokratických státech světa je i v tomto ohledu do jisté míry odlišná a souvisí se specifikou historického vývoje každého z nich. V následujícím textu pro určité porovnání, s přihlédnutím k obsažnosti a účelu této práce zabývající se problematikou institutu *výkonu vazby*, jsou vybrány a sledovány v tomto směru zejména dosažené stupně integrace zmíněných tří principů v teorii a praxi vězeňských systémů USA (s bohatou historií vězeňství procházejícího progresivním vývojem na základě vývoje společnosti i v závislosti na rostoucí ekonomice) a zemí Rady Evropy v otázce mezinárodních vězeňských pravidel.

³ BEST, P. Evropská kriminální politika na konci 20. století. *České vězeňství*, 2003, roč. 11, č. 4, s. 31 – 35.

⁴ MECLOVÁ, K. Úvodní slovo – Foreword – Vorwort. In: *České věznice – Czech prisons – Tschechische gefängnisse. České vězeňství*, 2003, roč. 11, č. 1, s. 3.

⁵ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských s regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005. s. 9.

⁶ DÜNKEL, F., SNACKEN, S. Strafvollzug im europäischen Verlaich: Probleme, praxi und Perspektiven. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*, 2001, No. 50, s. 195 – 211.

MAŘÁDEK, V. Komunikační bariéry mezi vězněnými a personálem vězeňské služby. *České vězeňství*, 2003, roč. 11, č. 3, s. 20 – 21.

Doporučení Rec /2003/ 23 Výboru ministrů členským státům týkající se vedení vězeňských správ v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů (2004). *České vězeňství*, 2003, roč. 11, č.1, s. 14 – 17.

1.1.1 Základní principy institutu vazby v USA

V současném systému věznic v USA je třeba odlišit *vazební věznice* určené k výkonu vazby (osob proti nimž je teprve vedeno trestní řízení, avšak je nelze z nějakého závažného důvodu ponechat na svobodě) tak i k výkonu krátkodobých trestů odnětí svobody za méně závažné trestné činy. Ve vazbě se nacházejí především osoby mladé, chudé, nevzdělané a cizí státní příslušníci – ostatní více využívají v USA velmi liberálního institutu *kauce*, což je peněžitá záruka, která může být soudem přijata jako náhrada za vazbu – nedodržení podmínek pro přijetí kauce má za následek připadnutí peněz státu. Dále jsou ve snaze odlehčit přeplněným vazebními věznicím ve Spojených státech uplatňovány mj. instituty *propuštění z vazby na slib* nebo *přednostní realizace soudního řízení* pro vazebně řešené případy.

Převratným, typicky americkým penitenciárním (vězeňským) prostředkem je „*Electronic Jail*“ – „*Elektronická vazba*“.⁷ Na těle osoby v domácím vězení je připojeno elektronické monitorovací zařízení. Pracovník pověřený dozorem nad „vězni“ může pak na svém počítači kdykoliv provést jejich místní lokalizaci a při zjištění neplnění stanoveného denního programu (jeho součástí jistě může být i běžná docházka do zaměstnání) včas činit potřebná opatření (např. dát podnět k přemístění dotyčného do tradičního výkonu vazby či trestu odnětí svobody). Nesporným pozitivním přínosem je zde neodloučenost kontrolované osoby od rodinného prostředí, případně i zaměstnání, rovněž tak značná ekonomická výhodnost projektu. Celá záležitost má ale ještě řadu nedořešených, zejména etických problémů (např. v sobě skrývá riziko vývoje k totální elektronické kontrole intimní sféry občanů.⁸ Přesto se z Ameriky již nezadržitelně šíří do Evropy.⁹ Elektronickou vazbu je také možno chápat jako spojovací článek mezi uvězněním a tzv. *alternativními tresty* (nespojenými s uvězněním), v USA rovněž široce využívanými.

⁷ INCIARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha : VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1994. s. 790.

⁸ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005. s. 15.

⁹ SPAANS, E. Elektronické monitorování: nizozemský experiment. *České vězeňství*, 1999, roč. 7, č. 4, s. 45 –50. DÜNKEL, F., SNACKEN, S. Strafvollzug im europäischen Vergleich: Probleme, Praxi und Perspektiven. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*, 2001, No. 50, s. 195 – 211. CLEMENÇON, R. Der strafvollzug in der Schweiz. In *Sborník referátů z mezinárodní konference Kroměříž 2002*. Praha : Generální ředitelství VS ČR, 2003, s. 150 – 151.

1.1.2 Evropská vězeňská pravidla

V roce 1949 založilo deset zemí Radu Evropy – instituci podporující rozvíjení bohatého celoevropského kulturního dědictví a která se zároveň ujala úkolu vytvořit evropskou verzi mezinárodních vězeňských pravidel. Česká republika se jejím členem stala roku 1993, čímž se i přihlásila k péči a ochraně lidských práv a svobod se zřetelem na problematiku lidské důstojnosti.

Vlastním orgánem Rady Evropy je *European Komitee for prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (anglická zkratka „CPT“) – Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, který aktivně monitoruje situaci v oblasti vymezené svým názvem, a to jak ve vězeňských systémech, tak i mimo ně a vydává kvalifikovaná doporučení pro zlepšení poměrů.¹⁰ Základem práce expertů Rady Evropy na kodifikaci nových vězeňských pravidel se stala *Evropská vězeňská filozofie*,¹¹ jejíž podstatu lze přeformulovat do následujících tří axiomů:

1. Prokazovat úctu k základním lidským právům vězně.
2. Odnětí svobody je samo o sobě dostatečným trestem, kdy vlastní pobyt ve vězení nemá být trestem navíc.
3. Umožňovat vězňům zlepšování jejich znalostí a schopností s cílem zvýšit jejich šance na reintegraci do společnosti.

Evropská vězeňská pravidla byla v roce 1987 dopracována a Radou Evropy doporučena členským státům k tomu, aby se jimi „*nechaly vést a inspirovat*“.¹² Tento dokument obsahující stovku konkrétních pravidel, Důvodovou zprávu a Komentář představuje vyústění dlouhodobých světových a zejména evropských penologických a penitenciárních trendů. Vzhledem k rozsáhlosti dokumentu přiblížení jeho podstaty ponechám na výše zmiňovaných třech axiomech.

¹⁰ COYLE, A. Řízení věznic v čase změn. *Příloha časopisu České vězeňství*, 2004, roč. 12, č. 1.

¹¹ SOHN, W. Geiselnamen in Justicvollzugsanstalten. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*, 2002 No. 51, s. 279 – 284.

¹² Evropská vězeňská pravidla. *Příloha časopisu České vězeňství*, 1996, roč. 4, č. 4, s. 3.

1.2 Funkce vazby

1.2.1 Účel vazby

Z hlediska pohledu k opatřením souvisejících s procesem trestního řízení je výkon vazby uložen písemným příkazem soudu na základě sdělení obvinění v přípravném řízení. Důvodům, které jsou taxativně vymezeny v § 67 Trestního řádu (dále jen TR) patří tyto typy vazby :

a) útěková

b) koluzní

c) předstižná

Tyto pojmy ve stručnosti představují účel vazby nutný především k zajištění osoby obviněného pro účely trestního řízení, případně zabránění obviněnému, aby v trestné činnosti pokračoval, mařil ověřování důkazů např. ovlivňováním svědků či se ukrýval před *orgány činnými v trestním řízení* (dále jen OČTŘ). Pracovníci těchto orgánů následně mají obviněnou osobu víceméně stále k dispozici pro úkony nutné pro případné objasnění trestné činnosti, která se obviněnému klade za vinu, například možnosti výslechů, rekognicí, rekonstrukcí apod. Novela trestního řádu č. 265/2001 Sb. provedla v úpravě vazby zásadní změny, týkající se zejména důvodů vazby, nyní podstatně zredukovaných. Tyto změny v podstatě upravují mechanismus prodlužování vazby a vyrozumívání věznice o některých významných skutečnostech. V případě koluzní vazby její délka bez prodloužení nesmí přesáhnout dobu tří měsíců. Ačkoli vazba v přípravném řízení nesmí trvat déle než dva roky, může být rozhodnuto Nejvyšším soudem o jejím prodloužení na tři roky a u zvlášť závažných trestných činů dle § 41 odst. 2 Trestního zákona (dále jen TZ) na roky čtyři. Příklady skutečného trvání vazby v posledních třech letech uvádí příloha I. Trestní řád ještě zná dva typy vazby, kterými jsou:

- vyhošťovací vazba¹³ - přichází do úvahy v případě, kdy hrozí obava, že odsouzený bude mařit výkon trestu vyhoštěním. Také zde je možné nahrazení - zárukou, slibem, peněžitou zárukou.
- vydávací vazba¹⁴ - používá se v případech, kdy hrozí, že osoba, o jejíž vydání žádá cizí stát, může utéci.

¹³ Zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád), ze dne 1. ledna 1962 v platném znění, § 350c.

¹⁴ Zákon č. 141/1961 Sb. trestního řádu (dále jen TR). Tamtéž, § 381.

Z hlediska vězeňství má tedy vazba zajistit, aby se vyšetřovaná osoba po zákonem stanovenou dobu zdržovala v prostoru věznice a nepřicházela do styku se spoluobviněnými a byla tak k dispozici OČTŘ, čímž je tedy hlavní důraz kladen na složku ostrahy v koordinované činnosti funkcí ostatních zaměstnanců věznic. V návaznosti na změny, v tomto případě určitým směrem pozitivní, je na místě seznámení s vývojem stavů obviněných za určité období (viz příloha II).

Pro obviněného a případně jeho nejbližší by samozřejmě byla nejideálnější varianta stíhání na svobodě. Tato možnost je u nás zákonem stanovenými podmínkami rovněž dána a její použití je obdobné jako v již uvedených Spojených státech, s výjimkou popsané elektronické vazby. Že se v našem případě jedná o problém (nejen ekonomického charakteru) je nabitelní. Právní úprava zakotvila oprávnění státního zástupce rozhodovat o přijetí opatření nahrazujících vazbu (podle novely může propustit z vazby na svobodu za současného přijetí záruky, slibu obviněného, dohledu probačního úředníka, či peněžité záruky (*kauce*), není však oprávněn rozhodnout o tom, že obviněný se po přijetí těchto opatření nahrazujících vazbu ponechává na svobodě (státní zástupce musí předložit návrh na vzetí obviněného do vazby soudci a současně na přijetí těchto opatření, anebo s tímto postupem vyslovit souhlas). U nás fenomén *kauce* není ještě tak rozšířenou záležitostí jako je tomu například v severní Americe, a tak je možné občas, např. z médií zaznamenat, že po jejím složení je osoba stíhaná dále na svobodě i přes obvinění, že způsobila několikamilionové škody, kdežto člověk s obviněním za škody v řádu tisíců je vytržen ze svého sociálního prostředí např. kvůli nepřebírání (z jakéhokoliv důvodu) soudních obsílek, avšak nemající k dispozici potřebný obnos ke složení kauce. Konstatování, že „Kauce má tendenci diskriminovat chudé“¹⁵ se ve většině porovnání zmiňovaných případů pak jeví celkem pravdivým. I když bude shledán některý ze shora uváděných důvodů vazby, nemusí nutně k vzetí obviněného do vazby dojít¹⁶ a u mladistvého¹⁷ k vzetí do vazby nesmí dojít v případech stanovených v § 68 odst. 2 TŘ, není-li zároveň dána některá z okolností uvedených v § 68 odst. 3 TŘ.

1.2.2 Legislativní aspekty výkonu vazby

Samostatnou právní úpravu má výkon vazby v zákoně č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů. Pro obšírnost tohoto dokumentu vzhledem k rozsahu a podstatě

¹⁵ INCIARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha : VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1994. s. 416.

¹⁶ TŘ, § 73 a §73.

¹⁷ TŘ § 293.

této práce, dříve než uvedu ve zkratce ty nejpodstatnější legislativou dané zásady podmínek výkonu vazby, je na místě odkaz na internetové stránky Ministerstva vnitra České republiky nebo Vězeňské služby České republiky, kde je k dispozici úplné znění výše zmíněného zákona a s ním souvisejících předpisů. Zákon vychází z Listiny základních práv a svobod a respektuje Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni a Evropská vězeňská pravidla zmiňovaná v první kapitole bakalářské práce.

Vazba se vykonává ve vazební věznici nebo ve zvláštním oddělení věznice. Při umístění obviněných do cel se dbá na to, aby byl dodržen účel vazby a nedocházelo k mravnímu nebo jinému ohrožení obviněné osoby. Do vynesení rozsudku (resp. nabytí jeho právní moci) je na obviněného pohlíženo na základě pravidla *presumpce nevinny* jako na nevinného.

Skutečnosti a vlivy primárně ovlivňující pocity uvězněné osoby jsou zohledňovány i ve stanoviscích týkajících se umístění v celách, kdy se zpravidla umísťují na tzv. uzavřené oddělení do cely dva obvinění, dovolují-li možnosti věznice a obviněný požádá o samostatnou celu je mu to umožněno, dále se umísťují odděleně muži od žen, mladiství a dospělí, trestaní od netrestaných, zpravidla kuřáci od nekuřáků, zvlášť i osoby s výrazně sníženou tělesnou hmotností, zjevně nízkou mentální úrovní, zásadně obvinění, proti nimž je vedeno společné trestní řízení (tzv. společníci). Tam, kde je zřízeno *oddělení vazby se zmírněným režimem*, lze umístit obviněného, který prošel komisí, jejíž funkcí je rozhodovat o umístění (nejen) na toto oddělení.

V podmínkách VV České Budějovice představuje vazba se zmírněným režimem například systém stavebně vzájemně propojených tří cel s chodbou (jakousi kuchyňkou) s vaříčem a sociálním zázemím se sprchou pro cca deset osob. Jistý „komfort“ zde prezentuje možnost používání ústavní televize, kterou je opatřena jedna z cel. K dalšímu naplňování práv obviněných náleží pravidelná výměna ústavního oděvu, v případě možnosti pravidelné výměny může obviněný používat vlastní oděv, pravidelné koupání teplou vodou (na uzavřeném oddělení mají vězni pouze umývadlo), každodenní minimálně hodinová vycházka mimo celu, jedenkrát týdně možnost nákupu potravin a věcí osobní kontroly v prodejně, přijímat a odesílat neomezeně korespondenci, jejíž kontrolu je věznice oprávněna provádět, obviněného smí kdykoliv rovněž navštívit obhájce, jedenkrát za čtrnáct dní pak osoby blízké, obvinění si mohou půjčovat z místní knihovny literaturu. Jistým prvkem k případné pomoci (nejen) při zpytování svědomí je § 55 Zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby ve směru duchovní služby. V souvislosti se zákonem ČNR č. 555/92 Sb. o Vězeňské a justiční strážci ČR § 4a zacházení s obviněnými, byly poprvé rovněž uzákoněny *volnočasové aktivity* obviněných osob. Pro svůj, vcelku progresivní charakter si však popis hlavně praktických

vlivů na nové potřeby institutu vazebního vězeňství v souvislosti s jeho humanizací zaslouží vlastní kapitolu.

Mezi základní povinnosti obviněných, vyplývající ze zmiňovaného zákona a víceméně specifikovaného do podmínek konkrétních vazebních věznic, zejména patří:

- dodržovat řád výkonu vazby a místní řád věznice,
- plnit příkazy a pokyny pracovníků Vězeňské služby, šetřit majetek věznice a ostatních obviněných,
- dodržovat pravidla slušného chování ke všem lidem, se kterými přijde při výkonu vazby do kontaktu,
- obviněný je povinen nenavazovat nedovolené styky s jinými obviněnými nebo osobami na svobodě,
- obviněný nesmí přechovávat, konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky (nebo si je připravovat,
- obviněný je povinen se podrobit osobní prohlídce při přijetí do vazby, při přemístění mimo věznici nebo v případě, že má u sebe věc, jejíž držení je ve vazbě zakázáno (např. kapesní nůž s vystřelovací čepelí).¹⁸

Vnitřní řád se svým způsobem stává symbolickou první podanou rukou při počátečních restrikcích spojených s umístěním do vazby, přičemž povinností věznice je poskytnout jej obviněnému neprodleně, resp. zajistit jeho vyvěšení „na jednotlivých celách nebo v jiných obviněným běžně přístupných prostorách“.¹⁹ Jeho dodržování obviněnému prakticky zaručuje bezproblémový pobyt ve vazební věznici.

1.3 Mimořádné události ve výkonu vazby

Zákonné podmínky pobytu obviněného člověka ve výkonu vazby úzce vyplývající a korespondující s již zmiňovanými *Evropskými vězeňskými pravidly* nejsou v mnoha případech zárukou bezproblémového průběhu této součásti trestního řízení. V české penologické teorii i praxi se lze setkat s pojmem *mimořádné události*, úzce souvisejícími hlavně se subjektivními psychickými procesy vyrovnávání se uvězněné osoby s „omezenou suverenitou“.

K excesům některé z *mimořádných událostí* patří především vzpoury, útěky nebo pokusy o ně, agrese vůči personálu věznic, proti spoluvězňům, s ní související šikana,

¹⁸ SBÍRKA ZÁKONŮ č. 109/1994, částka 36, vyhláška Ministerstva spravedlnosti ze dne 21. dubna 1994, kterou se vydává řád výkonu vazby, v platném znění.

¹⁹ Zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, ze dne 1. ledna 1994 v platném znění, § 3, odst. 3.

autoagrese ve formě sebepoškozování, sebevraždy, hladovky. Z psychohygienického hlediska znamená každá taková událost negativní zásah do duševní rovnováhy participujících účastníků, tj. vězňů i vězeňského personálu, s rizikem dalších nepříznivých psychických i somatických následků.²⁰ Moderní vězeňství proto klade značný důraz na prevenci těchto nežádoucích jevů hledáním účinných přístupů čerpajících z osvědčených poznatků tuzemských i zahraničních odborníků z řad nejen společenských vědních oborů. K těmto badatelům směle pak lze i přiřadit stále více se svým přístupem ke vzdělání profesionalizující personál věznic. To následně umožňuje účinně řešit problematiku již vzniklé mimořádné události, jestliže okolnosti k ní vedoucí nešlo jakýmkoli způsobem v daných podmínkách podchytit již v zárodku a jež pokročily do nebezpečného stádia svého vývoje.

1.3.1 Vzpoury

Při rozboru *příčin a spouštěčů* hromadných nepokojů (velmi instruktivní materiál k tomu představuje *Wolfova zpráva, 1996*) je třeba mít na mysli nutnost integrace tří základních vězeňských principů, totiž humanizace, účinnosti a bezpečnosti.²¹ V případě vzpoury se jedná o nátlakovou akci nezřídka vznikající v krizových, přechodových fázích vývoje společnosti nebo tam kde se nedaří výše zmíněné vězeňské principy uzákonit a vězeňská praxe s touto legislativní linií je v rozporu, přičemž tímto hromadným projevem odporu vězněné osoby zneužijí situace uspět v úsilí o získávání výhod a zlepšování svého postavení.²²

Jelikož se v současné době v podmínkách českých vazebních věznic daří individualizovat ubytování obviněných za zdi cel (v případech uzavřených oddělení zpravidla po dvou) což vede k minimalizaci případnému organizování vzpoury, lze považovat v tomto směru situaci pod kontrolou.

1.3.2 Útěky

I přes medializaci tohoto typu mimořádných událostí, které v podání různých médií zavdávaly důvod k podezření ze své četnosti, a jejichž statistiku z roku 2006 uvedla na svých

²⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 96.

²¹ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 96.

²² HÁLA J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 97.

webových stránkách Vězeňská služba ČR, lze z předloženého materiálu v případě „nulového skóre“ obviněných, považovat situaci v této oblasti za uspokojivou. Mimořádná událost útěku osoby obviněné nesouvisí ani tak s útekem nebo pokusy o ně z prostorů věznic nebo pracovišť (nejsou pracovně zařazeni nejen z hlediska postavení osoby neodsouzené, které nemají povinnost pracovat, nýbrž možností vhodného pracoviště a když tak jen dobrovolné drobné ruční práce např. pro potřebu věznice), ale převážně s pohybem mimo ně např. při eskortách k soudu nebo do zdravotnického zařízení [poznatek z vlastní praxe – pozn. autora].

Při vyšetřování okolností útěku pak byly mnohdy nalezeny nedostatky v činnosti konkrétních příslušníků spočívající v nedbalém střežení „svěřené“ osoby či podcenění a nepředvídání nebezpečnosti předváděného obviněného nebo nerespektování údajů o nebezpečnosti obviněné osoby uvedených v jejích osobních spisech. Na druhou stranu je však evidován případ, kdy se i připravení příslušníci ocitli v nebezpečí hrozícího z řad ozbrojených společníků eskortovaného k soudu [zjištěno ze svodky mimořádných událostí – pozn. autora]. Častější přítomnost zásahových jednotek při doprovodu eskort v neprůstředných vestách a plné zbroji se pak dnes jeví jako naprosto opodstatněná.

1.3.3 Agresivní jednání

Pro osobu obviněného, mnohdy prvně vazebně stíhanou, je stav náhlé izolace od důvěrně známého prostředí závažnou často obtížně zvládanou psychickou zátěží, kdy se vlivem náhlých vůbec nepředvídaných situací, jak kolem něj, tak v něm samém dostává do stavu krize až pocitu psychického ohrožení. „Člověk v této situaci je ohrožen v tělesné i psychické jednotě. Nemůže unést své psychické prožitky, neumí si s nimi poradit a zvládnout je“.²³

Jde především o tyto prožitky:

- *nedokáže zvládnout úzkost;*
- *má neúnosný pocit viny na základě subjektivně nezvládnuté zátěže svědomí;*
- *stydí se a cítí příkoří v souvislosti s nízkým sebehodnocením nebo rozkolísanou osobní integritou;*
- „*jeho vnímání a vyhodnocování skutečnosti je omezeno*“.²⁴

²³ EIS, Z. Poznámky k psychoterapeutické krizové intervenci. *Spektrum psychoterapie*, 1989, č. 4, s. 13-16.

²⁴ VODÁČKOVÁ, D a kol. *Krizová intervence*. Praha : Portál, s. r. o., 2002, s. 40.

Předchozí se zpravidla může týkat osoby prvotrestané. Naproti tomu, z hlediska četnosti je dlužno prakticky poznamenat, že agresori jsou mnohdy osoby prostředí znalé, jejichž agrese může vyplývat jak z výše popsaných prožitků, tak i určitých případných nesplněných požadavků a očekávání (mnohdy neoprávněných), jejichž vyplnění se mu při předešlém (předešlých) pobytech případně dostávalo. Svou *agresi* pak obrací *proti objektům ve svém okolí* jakými jsou například :

- člověk, kterého považuje za příčinu svého hněvu,
- eventuelně jiná osoba, vůči níž za daných okolností může agresor svou agresi uplatnit,
- jiný zástupní objekt, než je osoba způsobující agresorův hněv nebo osoba jako možný její zástupce, např. demoluje prostředí kolem sebe (zařízení cely apod.)
- člověk, který se stal spouštěčem jeho hněvu přičemž zprostředkování může být různě složitě (jiným člověkem, pomluvou atd.).

S přihlédnutím k výše zmíněnému se ojediněle lze v českých věznicích setkat s *agresí* (více častou verbální) **vůči vězeňskému personálu**. Pokaždé se jedná o vysoce nebezpečné případy excesního jednání vězňů. Pro eliminaci následků nebo předcházení tohoto nežádoucího jednání jsou důležitá ustanovení *zákona o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky č. 555/1992 Sb.*, resp. jeho § 17 o použití donucovacích prostředků. O to častější jsou ve výkonu vazby i trestu odnětí svobody vzájemná **napadení mezi vězni**, což pro ně nese s sebou mírnější (ne však nulové) riziko postihu než případné napadení zaměstnance věznice. V tomto případě je na místě dodat, že se pracovníkům zařazující komise, reagující často na poznatky svých kolegů z přímého výkonu služby s obviněnými, daří úspěšně situacím napadení mezi vězni předcházet nebo jejich počet držet na únosné míře každodenním systematickým rozbořem zjištěných skutečností při výběru osazenstva jednotlivých cel.

Druhem „...*agrese, které se dopouští jedinec nebo skupina vůči jedinci nebo skupině víceméně bezbranným, ať už pro fyzickou nebo jinou slabost nebo nemožnost účinné obrany*“,²⁵ je **šikanování**. Tento druh patologického interpersonálního chování (nejen!) mezi vězni lze charakterizovat opakováním agrese vůči téže oběti. „*Obtíž spočívá mj. v tom, jaké spojení kvantity a kvality agresivního chování již má být hodnoceno jako šikanování a co lze ještě chápat jako pouhý posměch či škádlení (teasing)*“.²⁶ Ve vazební věznicí se v převážné většině nevyskytuje tento jev z důvodu klasické situace kdy je šikanující motivován pocitem

²⁵ ŘÍČAN, P. Šikanování jako psychologický problém. *Československá psychologie*, 1993, roč. 37, č. 3, s. 208 – 217.

²⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 107.

velké mocenské převahy nad obětí, nehledě na možnosti opatření výše popsané týkající se umístování osob do cel, nýbrž týrání bezbranného je motivováno hladem po jakýchkoli podnětech, chtivostí vzrušení a pochybné zábavy s uspokojivým pocitem vlastní reží. O „zábavě“ ve víceméně režii některého z vězeňských specialistů ze zmíním později.

Širokou škálu autoagresivního konání (nejen) obviněných jakým je např. pořezání břity, sklem či jinými ostrými předměty na nejrůznějších částech těla, polykání cizích těles, intoxikace léky, poleptání kůže chemikáliemi apod. zahrnuje **sebepoškozování**. Ze strany pohledu vězně se často jedná o „pomstu“ OČTŘ za vzetí do vazby, jisté přesvědčování o nevině. Obviněný si tak vynucuje propuštění z vazby přímo, případně přes zdravotnické zařízení, do kterého byl v důsledku sebepoškození přemístěn. Značný počet zaznamenaných případů sebepoškození souvisí rovněž s jistou „pomstou“ tentokrát však za „neřešení problémů“. Z poznatků o situaci konkrétního „sebepoškozovače“ pak lze registrovat požadavek řešení problémů, do nichž se dostal vlastním jednáním, od někoho jiného, často osoby blízké a navíc způsobem, který si sám určuje.

Nátlakem s rysy posledního prostředku ve snaze dosažení spravedlnosti, řešení zoufalé osobní situace apod. bývá ve vězeňském prostředí zvláštní případ automutilace - **hladovka**. Obvinění tak mohou deklarovat svoji „nevinu“, vynucovat si vyšetřování na svobodě nebo alespoň ve vazební věznici dle vlastního výběru (zpravidla jsou umístěni ve vazbě soudem místně náležejícím do regionu spáchaného trestného činu), resp. blíže místu bydliště apod. U osob ve vazbě se opět spíš jedná o individuální akce, pro ty hromadné bývá nejčastějším spouštěčem domnělý nebo i skutečný nedostatek právě ve stravování a není proto radno záležitosti ohledně stravy ve věznici podceňovat.

Mezi nejzávažnější mimořádné události patří **sebevraždy** a to zejména jedná-li se o životy mladistvých nebo osob blízkých věku mladistvých resp. mladých dospělých. Jak se již zmiňuji v úvodu své práce, jde především o lidský ale i profesionální zájem každého pracovníka působícího ve vězeňství, včas učinit vše pro účinné předcházení i tomuto patologickému jednání. Problematika sebevraždy, resp. pokusu o sebevraždu souvisí v prostředí věznice (vzhledem k okolnostem, za kterých se pracovníkům Vězeňské služby podařilo včas sebevraha objevit v době suicidálního aktu připravujícího sebevražedné nástroje nebo těsně po jeho začátku) opět typem určitého způsobu protestu či manipulace, v odborných kruzích tzv. demonstrativními sebevražednými pokusy, u nichž chybí touha zemřít. Naproti tomu výsledkem akutně probíhající krize, která se bezesporu mohla dlouhé roky připravovat, postupně se vršily nevyřešené záležitosti, bolesti a zklamání mají za následek sebevraždu jako impulzivní čin právě po nástupu výkonu vazby. *„Ta krize může být právě tak náhlá, traumatická, něco hrozného se stalo a člověk upadl do takové bezmoci*

a zoufalství, že se rozhodl skončit, zbavit se vědomí."²⁷ V podmínkách vazby se jedná často o sebevraždu obtížně předvídatelnou tzv. *bilanční*. Vodáčková ji definuje jako existenci takových „...které přicházejí po rozvažování a vyhodnocování osobní situace, z které není možné najít východisko.“²⁸

Ve vazební věznici je znám takový případ u více než desetkrát trestaného recidivisty ve věku po padesátce následně očekávajícího dlouhodobý trest, který se prostřednictvím korespondence dozvěděl o rozhodnutí jeho manželky odejít k jinému muži. K profesionálním dovednostem pracovníků věznice pak následně patří i schopnost případné příznaky suicidálního chování u určitých vězňů včas a z různých zdrojů (např. korespondence, nebo prosté znalosti nálad obviněného pobývajícího déle na určitém oddělení) rozeznat a v této souvislosti učinit vhodné a zásadní kroky k zamezení případného pokusu realizace v podobě informací a spolupráce se specialisty věznice.

1.4 Prizonizace

Výraz v nadpisu kapitoly označuje „...proces přizpůsobování, v němž se vězeň obeznamuje s předpisy, jakož i neformálními pravidly, hodnotami, zvyky a celkovou kulturou vězení“.²⁹ Základem tohoto slova je anglické „*prison*“ - vězení a přestože, jak jeho výraz, tak definice pocházejí od odborníků ze Spojených států, jsou skutečnosti tímto slovem označené, platné „tady a teď“, tedy i v podmínkách českých věznic.

V případě vazebně vězněného člověka je celkem logické, že se proces *prizonizace* pravděpodobně bude vyvíjet odlišným způsobem než u člověka ve výkonu trestu (nastoupivšího do věznice z „volné nohy“, tedy ne po odsouzení převedením z výkonu vazby), a to přímo v závislosti na podmínkách výkonu vazby jako takové. Tím je zde myšlen hlavně způsob „ubytování“ minimálního počtu osob na celách, tudíž omezená možnost komunikace a případného získávání zkušeností jiných, například v obcházení stanovených předpisů nebo nemožnost případné směny různého vězeňského kontrabandu v podobě cigaret, kávy, potravin, časopisů s pornotematikou, ale i hodinek a šperků nejrůznějšího druhu, případně drog nebo mobilních telefonů. Dalším podstatným faktorem ovlivňujícím proces

²⁷ VODÁČKOVÁ, D a kol. *Krizová intervence*. Praha : Portál, s. r. o., 2002, s. 488.

²⁸ VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. Praha : Portál, s. r. o., 2002, s. 488.

²⁹ INCIARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha : VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1994, s. 604.

prizonizace ve vazbě může být skutečnost, zdali je obviněný v prostorách vězení poprvé či ho zde při případném odsouzení čeká již trest několikátý. Uvzněním je tedy člověk konfrontován s řadou problémů, vyplývajících z absence svobody, ztráty postavení, majetku, důstojnosti, nezávislosti, bezpečnosti i osobních kontaktů včetně sexuálních.

Obecně rigidita, fádnota a smutek z několikanásobného omezení vedoucí přes vězeňské předpisy a zaběhlou rutinu konkrétním vězením zkonformizovaného obviněného, jsou zmírňovány modelem sociálních interakcí rozvíjených z iniciativy samotných vězňů. Vůči subjektivně pocíťovanému vnějšímu tlaku ze strany vězeňského personálu pak navazují a upevňují vztahy vzájemné loajality a pomoci. Dynamika vězeňských skupin, ve vazbě event. obyvatel jednotlivých cel, je tak do značné míry určována „solidaritou“ vězňů proti „bachařům“, přičemž se vyskytnou i jedinci, kteří zde vedou „soukromou válku“ proti všem, tedy proti spoluvězňům i personálu. K tomu je převážně vede snaha domoci se věcí, požitků a výhod, a to bez jakýchkoliv skrupulí a ohledů na (i) oprávněné nároky a zájmy ostatních spoluvězňů.³⁰

Nejčastěji je vězeňský svět ve svém prostoru a čase naplňován různě vznikajícími a opět zanikajícími účelovými koalicemi kombinujícími v různé míře jednotlivé „čisté typy“. Vzniká tak svérázná **vězeňská subkultura**,³¹ významně ovlivňující chování jednotlivých vězňů a skupin. Nový vězeň prochází procesem prizonizace, tj. přeměnou svobodného člověka ve vězně, kdy interiorizuje (přijímá a zvnitřňuje) individuálně svéráznou směsici vězeňské subkultury (zvláště její neformální hodnoty jako „*Starej se o sebe*“, „*Nedonášej*“, „*Neokrádej kamarády*“, „*Plat' dluhy*“, „*Nešplhej*“, „*Bud' chlap*“ apod., normy a pravidla, zvyky atd.) s formálními předpisy a pravidly instituce, tedy dané vnitřním řádem vazební věznice. Nebezpečí zhruba výše popsaných skutečností měnících vězeňského nováčka v „plnohodnotného“ vězně imunního vůči vlivům konvenčního hodnotového systému (prezentovaného dozorcí a dalším vězeňským personálem) není radno podcenit viz např. znění platného zákona o vazbě ve směru odděleného umístění mladistvých od dospělých, prvotrestaných od recidivistů apod. V podmínkách vazební věznice lze proces prizonizace částečně monitorovat a tím poměrně vhodně ovlivňovat kompetentními vězeňskými pracovníky a specialisty s jejich specifickými aktivitami v oblasti působení na jednotlivé obviněné.

³⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 65.

³¹ INCIARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha : VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1994, s. 604.

Za výrazný specifický projev, primárně zaznamatelnou a důležitou součástí přítomnosti procesu prizonizace obviněného je pak *vězeňský žargot* – zvláštní mluva vězňů, které jiný člověk stěží porozumí, přestože její utajovací funkce byla částečně odkryta a pronikla do běžného jazyka („Tunel“). Že argot zároveň není již výsadní mluvou společenské (kriminální) spodiny dokazuje výzkum vězeňského psychologa PhDr. Hály s Mgr. Soudkovou při kterém se ukázalo, „... že jej používají i vězni velmi inteligentní a formálně společensky kultivovaní“.³²

2. Výzkumná část

2.1.1 Kvalitativní výzkum

„Výzkumník nehledá pravdu a morálku, ale porozumění“

Jack D. Douglas

Jelikož metoda kvalitativního výzkumu v sobě obsahuje de facto redukci dat, o které rozhodují zkoumané osoby, jeví se mi v podmínkách Vazební věznice České Budějovice v realizaci výzkumu psychosociálního působení vazby na obviněné nejvíce plausibilní. Při náplni mého zaměstnání, spočívající i ve více než padesátiprocentním trávení pracovní doby v každodenním přímém kontaktu s obviněnými, mám možnost sledovat chování, postoje a jednání jednotlivých osob i s jejich případnými, někdy až radikálními změnami. Nejmarkantněji se mi pak jeví změny v interpersonální komunikaci a jednání v souvislosti s uplynulou dobou strávenou ve vazbě za stávajících podmínek ve Vazební věznici České Budějovice.

Cílem mého kvalitativního výzkumu není ověření teorie, ale její vytváření. Konkrétně teorie, že **stávající podmínky věznice pro příznivou psychosociální adaptaci obviněných osob v ní se nacházejících jsou proto akceptovatelné.** „*Konstrukce formálních pracovních hypotéz v kvalitativním výzkumu přirozeně neexistuje*“,³³ tudíž by i jistým krokem k tomuto cíli mohlo být případné vyslovení **konstatování**, že *za stávajících všeobecných podmínek*

³² HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 67.

³³ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 299.

Vazební věznice České Budějovice je možné stupeň nepříznivých dopadů institutu výkonu vazby na psychiku vězněných osob udržet bez projevů mimořádných událostí, resp. na minimu.

Platnost vysloveného jsem ověřoval metodou **kvalitativního výzkumu** formou nestandardizovaných rozhovorů s náhodně vybranými obviněnými k rozhovoru svolnými a pomocí **sekundární analýzy dat** získávaných z části z načerpaných praktických zkušeností a z části z webových stránek Vězeňské služby. V neposlední řadě nelze vynechat význam několika výtisků jejího profesního časopisu České vězeňství.

Základní soubor představovali obvinění Vazební věznice České Budějovice obecně. **Zkušební vzorek** jsem pak vybral náhodně, s diferenciací prvotrestaní – recidivující. Z celkového počtu sedmdesáti osmi obviněných, v té době (ke 4.4. 2007) ve zmíněné věznici evidovaných, jsem nestandardizovaný rozhovor realizoval ve smyslu výše uvedené diferenciacie v poměru 3 : 3. V interakci s respondenty, která spočívala ve volném rozhovoru a při níž jen s velice obecným plánem jsem v několika bodech u všech respondentů orientoval téma i k sociálním podmínkám vazby tak, jak je pociťuje ten který účastník rozhovoru, psychické reakci na prostředí apod. **Poznámky**, svým způsobem *terénní* („field notes“) z rozhovoru, jsem si zaznamenával po předchozí dohodě s protistranou, s co nejméně rušivými vlivy a tak, aby hovořící neměl dojem, že psaní je pro mne důležitější než rozhovor s ním. Ne nezajímavým faktem byla i skutečnost, že co do počtu respondentů vyžadovalo 100% ujištění o případné nemožnosti zjištění konkrétní identity. Realizaci rozhovorů v příjemném prostředí terapeutické místnosti mi umožnil kolega vychovatel – terapeut vazební věznice a lze konstatovat, že i tato skutečnost přispěla ke zdárnému průběhu mého výzkumu přinejmenším v podobě spontánnosti projevu ze strany dotazovaných.

Dotazy vyplývající v rozhovoru z obecného plánu byly spíše **meritorní**, se mj. týkaly:

- prvních pocitů po přemístění z cely určené k nástupu vazby; první pocity ve věznici,
- shody případných předchozích představ s realitou (i u vícekrát trestaných), (názor na přístup vězeňského personálu, stravu, přístup dodržování vnitřního řádu, zúčastňování se volnočasových aktivit apod.),
- úvah o autoagresi, problémů v podobě somatických potíží, hledání pomoci vězeňského psychologa, terapeuta,
- pocitů z vazby v současné době.

V případě několika otázek a na nich následující odpovědi bylo nenezajímavé zaregistrovat skutečnost, kdy „...odpověď na první otázku ovlivní formulaci otázky další atd.“³⁴

Otázkami instrumentálními jsem se v podstatě zabývat nemusel, jelikož údaje o osobě toho kterého respondenta jsem měl k dispozici coby pedagogický pracovník věznice. (Je samozřejmé, že s použitím podmínek zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů).

2.2 Kasuistiky

Případ 1 - M. Š.

Obviněný M. V., muž, věk 30 let, obviněn z majetkového trestného činu podle § 250 TZ („Podvod“), ve vazbě šestý měsíc. Důvodem prvních třech měsíců vazby byl § 67 TŘ, písm. b), tzv. koluzní, značící obavy z ovlivňování svědků. Vzdělání vykazuje střední odborné s maturitou, vystupováním a způsobem komunikace představuje inteligentního člověka v pásmu mírného nadprůměru. Pracoval jako osoba samostatně výdělečně činná, podnikal spolu se svým otcem ve finančnictví. Tento způsob podnikání má za následek i jeho pobyt nyní ve vazbě. Dříve nebyl trestně stíhán.

Je svobodný, bezdětný, partnerka, s níž společně plánovali budoucnost jej opustila krátce po nástupu vazby. Toto „skousl celkem v pohodě“, jak se k záležitosti zpětně vyjádřil, horší ranou pro něj bylo jednání spolupodnikajícího otce, jehož výpověď z přípravného řízení svalovala skutečnosti, které byly kladeny za vinu oběma, pouze na něho, jenž nyní pobývá ve vězení, zatímco otec díky kauci pořízené údajně ze společných peněz je na svobodě a průběh objasňování „jejich“ trestného činu napovídá, že od soudu může odejít s podmíněčným trestem, zatímco M. V. čeká trest nad hranicí čtyř let. Pobyt ve vazbě hodnotí jako neoprávněný.

Jak následně uvádí, ztrápený, depresivně naladěný s psychikou na dně byl hlavně první dva dny vazby. Jeho první myšlenky se zabíraly hlavně nejbližšími „venku“ a záležitostmi kolem své obhajoby a konce komunikace s otcem. Po přemístění z nástupní cely v přízemí, do té nynější směrem na jih, s mnohdy intenzivnějším slunečním světlem, došlo následně k srovnání psychiky i když ještě doprovázeným ztrátou na váze, která po měsíci a půl činila patnáct kilogramů, což ale prý bylo zaviněno hlavně stravou, která obviněnému „obzvlášť dobrá“ nepřipadá dodnes. Návštěvy psychologa využil za celou dobu jednou.

³⁴ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 313.

„Nepředstavitelný“ zásah do svého soukromí při svém omezení na svobodě v měsících koluzní vazby pocíťoval při doručování korespondence, která podléhala kontrole orgánů činných v trestním řízení a měl prý z toho pocit, že o něm nyní ví každý a vše, navíc jako určitou křivdu cítil ze skutečnosti, že se mu pošta hromadila někde u vyšetřovatele a následně přišla po kontrole najednou.

Oproti skutečnosti měl údajně představy o vazbě idealistické, hlavně ve smyslu aktivit a stravy. Za ubíjející považuje nečinnost, ptal se i na práci manuelního charakteru, přestože na takovou není zvyklý, např. úklid prostorů věznice, dostalo se mu negativní odpovědi ve smyslu nemožnosti zaměstnávání obviněných. Nečinností má i na mysli vazbou přerušené hobby práce na PC nebo četby knih. To první má, jak uvádí, možnost realizovat v rámci volnočasových aktivit, ale z hlediska kapacity prostorů pro ně určených na dané množství obviněných se na aktivity dostane tak dvakrát za čtrnáct dní se zdůrazněním : „A to můžu mít v cele pořádek, že by se tam mohlo jíst ze země!“ Jestliže se dostane k PC v rámci aktivit, pochvaluje si možnost jeho využití včetně např. výuky cizích jazyků z množství nabízených programů. Knihy si nechává posílat z domova kam pravidelně píše a odkud (vyjma otce, o kterém se ani vzájemně nebaví) přijímá i pravidelné návštěvy. S humorem považuje pobyt ve vazbě z tohoto hlediska za ucházející. Včetně jednání vězeňského personálu, uznává prostou skutečnost, že při slušném vystupování (i někdy se sebezapřením při reakci na průpovídky některých příslušníků při různých kontaktech s nimi) je mu odpovědí totéž. Na závěrečný dotaz položený obviněnému při jeho spontánním projevu týkající se nynějšího rozpoložení tento odpovídá: „Člověk se přizpůsobí, za tu dobu je cela pro obviněného jakýmsi domovem jistotou a zázemím a jakákoliv změna je stresující, protože tady každá dosažená rovnováha, jak já říkám, je křehká. Vše co je za dveřmi cely je ohrožující a když nečekám návštěvu nebo advokáta a ty jisté pravidelnosti jako výměnu prádla a podobně, trnu co se bude dít, když v zámku zarachotí klíč a otevírají se dveře.“ Svou spokojenost s umístěním své cely s dostatkem denního světla směrem na jih přidává na odchodu: „Naštěstí se mnou nějak nešoupali a jsem stále směrem ke slunci s výhledem na moře...“.

Případ 2 - J. P.

Obviněný J. P. je devatenáctiletý, střední školu nedokončil, mladík. Svobodný, jak podotýká : „Teď i bez přítelkyň“. Ve vězeňském zařízení je poprvé jeví se jako inteligenčně na průměru, do řeči vsouvá vězeňský žargon, prý ho „studuje přes okno“. Obviněn z trestného činu § 241 TZ („Znásilnění“) ve stádiu pokusu. V rodině nebyl nikdo soudně trestán, užívání návykových látek odmítá, kuřák. Násilný trestný čin, za který je ve vazbě, popírá, obvinění

cítí naprosto neoprávněné, údajně měl čin spáchat sám, na dívce známé z diskotéky, v intimním prostředí jejího automobilu, podle vlastních slov: „Se jedná o její výmysl, šla se mnou dobrovolně, ale bohužel to bylo v tom jejím přibližovadle a ne jak to bývá třeba na podobných akcích (myslí zábavu s hudbou) v přírodě kde je i víc lidí okolo co i čuměj, ale tady beze svědků.“

Ve vazbě už, dle svých slov, „táhne“ pátý měsíc. Zpočátku cítil hlavně samotu a strach, kdy si vzpomněl na filmy a povídky z dřívějška o těch s „jeho paragrafem“, jaké peklo mezi ostatními vězni mají. Na jednu stranu si byl vědom své tělesné konstituce (výška 191 cm, váha - odhad tazatele přes 80 kg), na druhou stranu nevěděl mezi kolik vězňů, kteří mají určitě bohaté zkušenosti, přijde. Po seznámení se s vnitřním řádem měl pak už jen strach o nemocné rodiče, jak se zachovají, budou-li mu psát, event. chodit na návštěvy a obavy jak jeho „věc“ dopadne a přemýšlel nad předešlou událostí.

V prvních dnech ztratil na váze údajně až deset kilogramů, uvádí kožní problémy, v té době vyhledal pomoc psychologa i terapeuta. Oproti skutečnosti očekával horší podmínky ve věznici, pochvaluje si spolubydlícího na cele, že se vzhledem ke stejnému koníčku týkajícího se automobilů, mají stále o čem bavit: „Jak by ne, ten Béda je tu za čorky. To je autář jako blázen, má jich na krku prej kolem dvacítky. A to jako sólo,jo.“ Byl prý překvapen i nabízenými volnočasovými aktivitami, což komentoval slovy: „Na to, že jsme v base, dobrý“ Do posilovny by prý chodil kdyby se bál spolubydlícího, ujišťujíc: „Tak aby věděl co utahnu“, takhle jen tak pro rozhýbání a oba spíš volí možnost sledování videa a různých filmů ve vztahu k automobilismu. „Nedavno tu prej měli Rychle a zběsile, ale to jste prý [z funkce pedagoga volného času – pozn. autora] přehrál, přitom tam šlo jenom o vytůněný auta.“ Zároveň se pozastavuje nad řídkostí návštěv kulturní místnosti ke sledování filmů. Zajímavým se mu jeví pravidelná „sezení“ více obviněných s psychologem na skupinovém poradenství. Nejvíce mu vadí chování příslušníků při tzv. technických prohlídkách (pravidelné kontroly nenarušenosti např. mříží, zdí, elektrické instalace apod. v celém objektu věznice, na celách nejčastěji; spojené s osobními prohlídkami vězňů, prováděné příslušníky Vězeňské stráže), cítí to jako narušení soukromí v cele si vytvořeného. Stravu shledává jako dobrou, ale málo. Vnitřní řád se prý snaží dodržovat: „Není to tak zlé“, čímž myslí stanovené povinnosti obviněných.

Případ 3 - P. J.

Muž, 33 let, svobodný, absolvent zvláštní školy, nevyučen. Obviněný z trestného činu dle § 247 TZ („Krádež“). Tomuto poslednímu ze vzorku prvotrestaných obviněných musím již na úvod věci, o kterých chci vést rozhovor, spíš přímo uvádět jako otázku s různými možnostmi odpovědí a ptát se, která asi platí, respondent jeví snížené IQ, při řeči koktá a zadržává.

Pro pozdější kontinuitnost rozhovoru jsem v jeho počátku zvolil otázky na skutečnosti mně známé z materiálů obviněného s případnými vlastními odpověďmi na ně za souhlasu, nebo i krkolomného upřesnění obviněného. Ten potvrdil, že je bez zaměstnání, od šestnácti let příležitostně vykonával brigády u lidí z okolí jeho vsi v horské oblasti, jinak je adresátem sociálních dávek. Žije sám, udává ještě, že otec byl v mládí ve výkonu trestu. Na můj dotaz se vyjadřuje, že kradl z hladu, jelikož jmenované sociální dávky mu při jeho denní spotřebě deseti piv zapíjenými rumem nestačily, čemuž se pobaveně směje. Ve vazbě je měsíc, kontakty neudrží s nikým. Na můj dotaz o zájmech připomíná, když byl mladší, hrál s kamarády ze vsi často fotbal, na který dodnes kouká v televizi. Zpočátku měl prý na vazbě strach a objevoval nové a nové ne nepříjemné skutečnosti v podobě „dobře“ se chovajícího personálu věznice, dobré stravy, avšak v malém množství (přesto jako jediný z tázaných respondentů ve vazbě přibral na váze prý kolem deseti kilogramů) o nabízené aktivitě nejeví zájem. Komplikace, obavy a potíže psychického rázu neudává, oproti prvním dnům se cítí lépe, své obvinění pociťuje jako oprávněné.

Případ 4 - R. P.

Žena, věk 29 let, rozvedená, pečuje o dvě děti ve věku deset a šest let. Obviněna z trestného činu dle § 187 TZ („Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů“) ve formě spolupachatelství, je třetí měsíc v koluzní vazbě. Vyučena jako pánská krejčová, v současné době zaměstnána v nočním klubu jako barmanka. Jelikož je prý nepravdělnou uživatelkou pervitinu a byla v kontaktu s osobami zabývajícími se „záležitostmi kolem drog“ obvinění cítí částečně jako oprávněné.

Vazebně stíhána podruhé, první myšlenky: „Už jsem zase tady, jak se to mohlo stát“, a starost o to, jak se daří mladšímu z dětí, svěřené prozatím do péče jeho babičky, matky obviněné žijící na venkově několik desítek kilometrů od nich, zda jsou oba zdraví (starší dítě svěřeno otci, bydlí ve stejném městě, tudíž zde nadále může navštěvovat školu) a zda všichni (včetně matky) nestrádají.

Shledává, že realita nyní ve vazbě je přijatelnější oproti podmínkám z první zkušenosti a tedy i očekávání. Jednání vězeňského personálu označuje jako dobré, rovněž tak stravu, vnitřní řád se snaží dodržovat, nejraději využívá možnosti komunikace s terapeutem, psychologa nechce, občas se přihlásí ke sledování televize, jež je možné na kulturní místnosti oddělení, které obývá. Z doby před nástupem vazby nějaké vyhraněné zájmy nemá, což upřesňuje slovy : „Nebyl čas, občas nějaké výlety autem, vlastně jen kvůli jízdě tím autem“. Udává nervozitu a z ní pramenící nutkavé a intenzivní škrábání se až do krve na různých částech těla. Po mém dotazu udává, že by to mohl být i následek abstinence, přibrála prý i na váze. Je umístěna na uzavřené vazbě směrem na sever, takže sluneční světlo do cely proniká minimálně, je tam zima, takže je stále nastydlá. V současné době se cítí hůře neboť je na cele sama kdy její spolubydlící skončily koluzní důvody vazby a byla přemístěna na jinou celu a jak se vyjadřuje : „Než ke mně najdou jinou běčkovou ženskou, tak mně ho sundají, a do té doby to ještě může pěkně trvat“. Výrazem „běčková“ je zde rozuměno trestní stíhání dle § 67 TŘ písmeno b). Rozptýlení a trochu uvolnění jí prý přinese občasná korespondence s kolegyní ze zaměstnání. Na návštěvy jí chodí matka se svěřeným mladším dítětem, nejhorší byly první okamžiky první návštěvy, kdy si dítě ověřovalo v návštěvní místnosti svými dotazy předchozí podané informace vysvětlením: „...maminka tam musí nějakou dobu být, aby páni policajti zjistili, jestli opravdu zlobila nebo ne...“

Případ 5 - F. J.

Potřetí trestně stíhaný muž, 46 let, ženatý, jedno dospělé dítě studující vysokou školu. Obviněn z trestného činu dle § 250 TZ („Podvod“), podniká v oboru nákup a prodej od r. 1990. Ve vazbě je čtvrtý měsíc. Vzdělání udává základní, mluví „k věci“, jako důvod vazby byla shledána obava z útěku obviněného. Ten svou situaci hodnotí slovy : „Já mám zase na triku tunel, přitom ho udělali moji partneři, ale na mně a sami už jsou za vodou, a to doslova a opravdicky, protože vyplývají na povrch věci, které jsem si myslel, šly kolem mě.“ Svě obvinění, podle kterého měl předem vyinkasovat za údajně již objednané zboží, které podle jeho slov : „Bylo na cestě, ale dorazilo jenom někam jinam,“ popírá a nechce se více o věci bavit.

V souvislosti s předešlým textem obvinění uvádí jako neoprávněné a své první pocity ve vazbě popisuje jako křivdu a nenávist k určitým lidem pobývajících na svobodě. Konstatuje, že to nějak dopadne, snad pro něj dobře, vysvětluje : „Jen dokázat, že to tak není, ten můj podvod“. Za dobu vazby uvádí ztrátu dvaceti kilogramů ze své váhy, konstatuje :

„Ale už se to ustálilo“. Vyhledal pomoc psychologa i terapeuta. Je umístěn na komunitě, občas má možnost slepit nějaký model z papíru, které mu manželka přinesla na návštěvu a které společně s rybařením a motorismem byly jeho koníčky. V současné době se cítí dobře, už jen z toho důvodu, s uspokojením podotýká : „Aspoň, že jsem na cele s celkem rozumnými lidmi.“ Rád sleduje v cele umístěnou televizi, zúčastňuje se občas návštěvy posilovny a komunikace s terapeutem. Uvádí, že podmínky pobytu jsou nesrovnatelné co do relativní volnosti a vyplněnosti času a přístupu personálu: „, Koukal jsem, že tu bude za chvíli víc civilů než policajtů“.

Případ 6 - R. V.

Muž, 33let, svobodný, s družkou má jedno nezletilé dítě. Dříve šestkrát ve výkonu trestu za majetkovou trestnou činnost, nyní stíhán pro trestný čin dle § 147 TZ („Krádež“). Dosaženým vzděláním je vyučen, v současné době bez zaměstnání, pracoval příležitostně brigádnicky a jak dodává: „Hlavně jsem si vypomáhal tím, za co jsem teď tady. Ono to souvisí s tím, že bych nevydržel dělat na jednom místě a zálibou v toulání venku v přírodě, něco jako tremping, tak jsem se toulal a při občasné brigádě někde, kde se mi zrovna líbilo a kde jsem pak o kus dál vybral nějaký domek nebo chajdu...“ Ve vazbě, kam byl umístěn z důvodu § 67 TŘ písm. c), („Předstižná“- důvodná obava, že dokoná trestný čin nebo jej bude opakovat) se nachází druhý týden.

První myšlenky, které se týkaly délky vazby přibližuje: „, Jak dlouho tu zase budu, co dál, mezi jaký lidi se dostanu, protože se snažím vyjít s každým“. Rovněž se zabýval otázkou, co mu na „to“ (umístění do vazby) zase řekne, resp. napíše, družka, až se jí odtud ozve, a která si myslí, že je někde zase na brigádě s ubytováním. Co se týká srovnávání představ s realitou, údajně zjišťuje, že je to stejné a přitom jiné než dřív, vysvětluje: „Vězení je vždycky o samotě a izolovanosti a ta je hlavně větší než jsem si myslel. Člověk třeba může být na lágru, kolem plno lidí, některý, s kterejma je i líp než se zbytkem, všechno ou kej, ale uvnitř je pořád člověk sám. Já nevím, to je taky asi daný tou mojí povahou, vždycky jsem tíhnul k té přírodě a tam kde jsem chodil, jsem se radši ňáký lidi potkat nesnažil, rozumíte, ty chajdy a tak...“ (Usmívá se). Uvalení vazby hodnotí jako oprávněné. Ubytován je na uzavřeném oddělení. Na sociální podmínky si neztěžuje, stravu shledává chutnou, ale malé množství, přidává srovnání s dřívějšími výkony trestu, rovněž tak i možnost volnočasových aktivit (ve výkonu trestu v rámci tzv. plnění programu zacházení). „, Nikam jsem nechodil, nikde nic nefungovalo,“ dodává na vysvětlenou. Nyní mu za uplynulou dobu byla jednou

nabízena možnost návštěvy posilovny, které se nezúčastnil, a jednou sledování televize v kulturní místnosti na oddělení, opět dodává: „To jsem nebral, bylo to dopoledne a to tam jsou samý ty telenovely a zprávy.“ Komunikaci s personálem vidí bez problémů.

Po nástupu vazby, prý jako vždy, zhubl asi o pět kilogramů na váze, zatím, jak udává se necítí ani dobře, ani špatně, psychologa prý nikdy nepotřeboval. Ví, že tak po měsíci se to ustálí a pak záleží také na tom, s kým je na cele. Tzv. ponorkovou nemoc měl pouze při první vazbě.

2.1.2 Analýza odpovědí osob netrestaných

Přestože lze v kategorii dosud netrestaných obviněných konstatovat rovnost podmínek pobytu ve věznici, je z provedených rozhovorů patrné, že primárním faktorem v otázce způsobu psychosociální adaptace zůstává stále osobnost člověka se všemi svými složkami s vlivy prostředí, které dotýčný nástupem do vazby nedobrovolně opustil.

V prvním případě obviněného 1 - M. Š. je možné zaregistrovat při zmínce o jeho předchozích vzdělání, zaměstnání, případně zájmech, spíš nespokojenost s aktivitami věznicí nabízenými a stravou. Významným prvkem, který se neobjevil přímo v souvislosti s jistým náznakem psychohygieny u ostatních, vyjma jedné odpovědi respondentky v souvislosti s nastuzením, byla spokojenost obviněného s umístěním „jeho“ cely s dostatkem denního světla, ve které si vytvořil (hlavně vnitřně) bezpečné zázemí. Dle odpovědí obviněných v pořadí 2. a 3. ze skupinky netrestaných, J. P. a P. J. na meritorní otázky, lze konstatovat s podmínkami ve věznici spokojenost, při porovnání odpovědí J. P. a M. Š., s přihlédnutím k jejich celkem srovnatelné mentální úrovni, však shodně částečné výhrady k realizaci volnočasových aktivit co do intervalů návštěv prostorů k nim určených. K již zmíněné otázce psychohygieny, která „...zkoumá faktory udržování, prohlubování, případně znovuzískávání psychického (psychosomatického) zdraví, a to jak v různých fázích a situacích ontogeneze, tak také v odlišných oblastech lidského života“, ³⁵ lze vyhodnotit absenci připomínek obviněných J. P. a P.J. k podmínkám jako je např. osvětlení, hlučnost, barevnost apod. prostředí věznice za hodnocení kladné bez negativně psychosociálně působících vlivů.

Podstatným faktorem adaptace obviněných na podmínky vazby tedy nadále zůstává přítomnost postojů a očekávání každého z nich.

³⁵ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 47.

2.1.3 Analýza odpovědí osob trestaných

V případě 4, obviněné jedenkrát v minulosti trestané ženy, lze v rozhovoru zaregistrovat nespokojenost ve vztahu k prostředí vězení ve smyslu nevhodnosti umístění cely, ve které pobývá, směrem na sever, bez deletrujícího denního světla, tedy podstatné složky neméně podstatné psychohygieny ve věznici. Následné odpovědi nasvědčují její akceptaci ostatních vězeňských podmínek. Skutečnost, že je v cele sama, není zaviněna podmínkami v režii věznice, nýbrž stanoveným důvodem vazby, který v tomto případě je koluzní, přičemž je povinností zařazovací komise osoby s takovýmto důvodem vazby umístit odděleně od ostatních obviněných, eventuálně spolu koluzně omezené, stíhané v jiných trestních věcech. Přirozeně, tedy ne společníky.

Ve zbývajících kasuistikách 5 a 6 lze zaregistrovat otázky spojené s předchozími událostmi, tím co bylo než se obviněný dostal do nynějšího vězení. Zvláště v případě 6, recidividujícího obviněného, nepopírajícího svou vinu lze zaregistrovat otázky spíše intrapersonální ve smyslu interpersonálních vztahů, které jej mohou ve vězení potkat. Následná porovnání s předchozími zkušenostmi z věznění uvádí i obviněný 6, z kterých to nynější vazební, hodnotí svými slovy: „*Dost pro lidi.*“

2.1.4 Celkový výsledek dle analýzy odpovědí všech respondentů

Pominu-li připomínky k volnočasovým aktivitám s ohledem na jejich dosažitelnost vycházející spíše z objektivních důvodů, je v tomto ohledu důležité podtrhnout „klienty“ nijak nekritizovanou, spíše naopak, dosažitelnou pomoc vězeňského psychologa a vychovatele – terapeuta. Právě činnost těchto specialistů významnou měrou napomáhá případnému nacházení rovnováhy stavů psychiky, s kterými si často obviněný, při vyrovnávání se s podmínkami vězení, není schopen sám poradit. Objektivním faktem, který vzhledem k limitům, na něž naráží například stavebně architektonické řešení věznice, následně zůstává otázka aspektu psychohygienického ve smyslu intenzity prosvětlenosti cel denním (přirozeným) světlem.

Interpretací vyplývajících z kvalitativního výzkumu vzorku oslovených obviněných Vazební věznice České Budějovice a za předpokladu validity vzorku, je možno konstatovat, že při zákonných podmínkách, tak jak jsou naplňovány jmenovanou věznicí, lze příznivě ovlivňovat psychosociální adaptaci osob nacházejících se ve výkonu vazby směrem k předcházení resp. minimalizaci excesů spojených s některou z mimořádných událostí.

V tomto ohledu, při výše uvedených připomínkách týkajících se zvláště výkonu volnočasových aktivit obviněných, nelze spatřovat jen otázku subjektivního názoru. Je nutné brát v potaz i skutečnosti objektivní, vyplývající z možností věznice daných především prostorem a možností realizace aktivit omezeného počtu osob v závislosti na skladbě skupiny obviněných.

2.2 Diskuse

Instituce vazby je opatřením, které slouží k zajištění osoby obviněného pro účely trestního řízení, po odsouzení k výkonu trestu. Jelikož základní gró této instituce spočívá v jednání s obviněnými osobami z pozice *presumpce nevinny*, je nutné tomuto předpokladu přizpůsobit i podmínky ve vazební věznici ve směru minimalizace negativních dopadů na psychiku obviněných. To vše samozřejmě s dodržением všech stanovených bezpečnostních zásad.

Do vazby se dostávají lidé prakticky ze všech vrstev společnosti, vytrženi ze svého důvěrně známého prostředí, z různých důvodů³⁶ na různě dlouhou dobu, s obviněním z různých trestných činů, někdo poprvé a naposled, jiný poněkolkráté, všichni však do zařízení se stejně nastavenými podmínkami. Aby se totalitní instituce vazební věznice nestala jakousi přípravou výkonu trestu, například i pro určité procento lidí shledaných nevinnými nebo těch s celospolečensky méně závažným typem trestné činnosti, bylo v posledních letech v českém vězeňství uděláno mnoho kroků k přiblížení se Evropským vězeňským pravidlům v oblastech, které na první pohled budí například u laické veřejnosti jisté rozpaky svou nutností, v závislosti na jistém omezení přesunu peněz ze státního rozpočtu do oblasti vězeňství, i snahou o realizaci.

S výše diskutovaným úzce souvisí první aspekt, který je důležitý hlavně v prvních dnech člověka umístěného do vazební věznice, aspekt hygienický, lépe psychohygienický, v tomto případě penitenciárně psychohygienický. Tento posledně jmenovaný termín definuje vězeňský psycholog, působící u obviněných téměř dvě desetiletí, tedy se značnými profesními zkušenostmi, jako: „...*integrující se soubor dobře podložených pravidel, rad a doporučení zaměřených především na uchování, případně i zlepšení psychického zdraví vězněných osob*“.³⁷ Je nasnadě, že trestní stíhání s přítomností vazby je především záležitostí psychiky s jejími různými aspekty obecné funkce : „...*jíž je adaptace na životní prostředí, a to*

³⁶ § 67 TR písm. a), b), c).

³⁷ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 47.

nejen ve smyslu pasivního přizpůsobení se, nýbrž i ve smyslu přizpůsobování prostředí potřebám člověka“.³⁸ Z uvedeného lze tedy vyčíst, že v případě vězení jsou možnosti obviněných v otázce přizpůsobení svému prostředí minimální neku-li nulové. Bezproblémovým chováním a kladným přístupem k plnění vnitřního řádu to relativně možné je ve smyslu například přimhouření oka, při ojedinělém zjištění drobného nedostatku, pracovníkem přicházejícím s obviněným do kontaktu namísto uložení kázeňského trestu, ale otázku například světelných podmínek ovlivní stěží. Stěží ji ovlivní i personál věznice vzhledem k umístění cely ke světové straně co se intenzity denního světla týká, ale realitu čistoty oken, typu osvětlovacích těles a jejich rozmístění s dobou svícení je důležité brát v potaz jako faktory vlivu námahy očí, s následným svědáním a pálením, bolestem hlavy a pocitům celkové únavy. Aniž by si tento vliv sám člověk uvědomoval, mohou mít zhoršené světelné podmínky vliv na jeho podrážděnost, labilitu s prvky negativní interpersonální komunikace.

Psychohygienu si při úpravě podmínek pro duševní zdraví v místech s kumulací lidí všímá i barevného řešení interiérů s jejich součástmi. Pryč je doba, kdy byly i vazební věznice vedeny v určitém vojenském duchu a tomu se přizpůsobovalo i ladění nátěru stěn cel i chodeb, jednobarevná strohost studených kovových dveří. Dnešní tvůrci vězeňské architektury, nepřehlížející i návrhy vězeňských pracovníků jiných specializací, směřují k uměřené pestrosti používaných barev výrazněji se neodklánějícího od barevné pestrosti interiérů a exteriérů obývaných staveb. Příkladem uvádím řešení jednotlivých poschodí Vazební věznice České Budějovice, kdy je každé charakteristické svou barvou včetně poschodí nástupního oddělení výkonu trestu, na kterém jsou natřeny i celové dveře, každé jinou barvou, od modré přes žlutou až k přívětivé oranžové. Již ten fakt, že se nad tím vězni pozastaví se slovy „...*to není jako v těch filmech z basy*,“ svědčí o tom, že si této skutečnosti všimli, tedy je zaujala a dle prohozené poznámky ovlivnila, čímž zároveň zapadla do spektra věcí ve spojení s vězením patřících k těm příjemnějším.

Vliv hluku jako výrazného stresoru v uzavřeném prostředí není třeba zvlášť zdůrazňovat. Agresivita s podrážděností jsou faktory doprovázející hlučné podmínky obecně, natož tam, odkud eventuelně před nimi nemá člověk úniku, ve věznici. V praxi vazební věznice by se daly jako zdroje popsat dva elementy zde hluk způsobující. V pracovní době, přes den, to mohou být sami zaměstnanci věznice, z nichž někteří svými mnohdy zbytečnými verbálními projevy, a nejen jimi, při různých úkonech tak ruší své okolí, včetně svých kolegů

³⁸ NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. rozšíř. vyd. Praha : Academia nakladatelství akademie České republiky, 1998, s. 242.

a aniž by si to uvědomovali, i sami sebe... V době večerní a noční pak ti, kdo ruší klid v už tak zhuštěném prostředí, jsou samotní vězni v hojné míře pokřikující z oken cel snažící si vzájemně sdělit různé informace, bohužel, někdy i týkající se svých případů a společníků. V potírání tohoto nedovoleného jednání jsou zřejmé nedostatky dozorců na určitých odděleních, jejichž pravomoc je opravňuje k zaznamenání přestupku jednotlivých „pachatelů“ vedoucí k udělování vnitřním řádem stanovených kázeňských trestů. Z praxe jsou známy paradoxy, kdy si obvinění stěžují na sebe navzájem, že z vedlejší cely bylo tak hlučno, až se nedalo spát. Oprávněné se někdy jeví poukazování na zdroje hluku z blízkých provozů, dílen apod. opět podmíněné objektivními možnostmi dané věznice.

Důvody ke spokojenosti nejsou ani ve vztahu k teplotě, vlhkosti, prašnosti a možnostem cirkulace vzduchu. Jsou fakta, kdy topení na celách ovlivňuje provozovatele vně areálů věznic, tedy i dodávající teplo civilnímu sektoru, tudíž v případném omezení různého druhu jsou na tom vězni stejně jako ostatní obyvatelstvo.

Prašnosti se nejvíce dotýká otázka kuřáctví vězeňské populace, v českých poměrech odhadováno na 90% osob. K výraznému projevu adaptace na vězení patří právě zvýšená spotřeba cigaret a kávy, kteréžto atributy se stávají natolik nenahraditelnou potřebou některých jedinců, že za poslední peníze si v místní prodejně nakoupí raději tyto, namísto pochutin, které prodejna nabízí či při nedostatku peněz na kontě je ochoten za několik cigaret a kávu, sesypanou do přeloženého listu papíru, obětovat hodinky nebo různé šperky.

Citlivou otázkou penitenciární psychohygieny je stravování vězňů. Jeho kvalita ve své pestrosti a množství, spolu s pitným režimem zde ovlivňuje nejen zdravotní stav, ale i „morálku mužstva“. Speciálně v podmínkách vazebních věznic a věznic se mohou i drobné chyby nebo nedostatky v oblasti stravování nebezpečně vymstít a stát se „spouštěči“ hromadných vězeňských nepokojů.³⁹

Jisté těžiště penitenciární psychohygieny s přihlédnutím významného praktického přínosu k optimalizaci přístupu k vězňům leží v oblasti psychosociální. Do každodenních mezilidských interakcí vstupují specifické skupiny. Když poodhlédneme od blízkých osob vězňů na jejich návštěvách, rozhovorů se svými obhájci, vyšetřovateli, zůstávají zde vězeňský personál a obvinění.

Dnem konstituování Vězeňské služby v roce 1993, nabytím účinnosti *zákona 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráž* České republiky zanikl dřívější Sbor nápravné výchovy a s ním i éra praktik souvisejících s praktikami až polovojeňskými.

³⁹ Woolfova zpráva. Shrnutí hlavních poznatků a doporučení vyšetřování vězeňských nepokojů. *Příloha časopisu České vězeňství*, 1996, roč. 3, č. 2.

„Zmizely prvky výlučnosti a nadřazenosti ozbrojené složky a plně se v textu zákona odrážejí principy Evropských vězeňských pravidel a mezinárodních konvencí z oblasti lidských a občanských práv. Zákon přesně stanoví úkoly Vězeňské služby a práva a povinnosti vězeňského personálu.“⁴⁰ Do popředí se dostaly zásadní otázky vzdělání personálu věznic a jejich účelné začlenění do procesu zacházení s obviněnými. Kromě uniformovaných dozorců spadajících pod vojensky organizovaný ozbrojený resort Vězeňské stráže a resort Výkonu vazby a trestu náleží k personálnímu obsazení věznic funkce obsazené tzv. občanskými zaměstnanci, specialisty výraznou měrou se podílejícími na psychosociální složce výkonu vazby obviněných. „Jestliže nahlédneme do Ročenky vězeňské služby České republiky 2003 (2004), zjistíme, že vzdělanostní rozvrstvení zaměstnanců VS ČR je příznivé: pouze necelých 8% nemá úplné střední vzdělání (někteří z nich k maturitě směřují v různých oborech studovaných při zaměstnání), více než 13% má vysokoškolské vzdělání (i zde lze ze stejného důvodu předpokládat budoucí nárůst)“.⁴¹

Dozorci Vězeňské stráže, jejichž činnost je vymežována uváděným zákonem č. 555/1992 Sb. jsou především uniformovaní, vojensky organizovaní, *příslušníci* zodpovědní za ostrahu nejen prostorů věznic a jejich vstupů, nýbrž v případě vazebních věznic, též pověřeni ostrahou osob při doprovodu k soudům, při výjezdu do zdravotnických zařízení, občas i vyšetřovacím úkonům. **Dozorci Výkonu vazby a trestu**, rovněž uniformovaní *příslušníci*, jsou pověřeni každodenním chodem jednotlivých oddělení v kontextu zajišťování zákonných práv obviněných se všemi souvisejícími záležitostmi i v podobě kontroly dodržování povinností obviněných stanovených jim vnitřním řádem a případného řešení sankcí vyvozených z jeho porušení.

Jedním z pilířů s nezastupitelnou povinností zasazovat se o zlepšování psychohygienických podmínek ve vazební věznici je specialista na pozici **psycholog**. V úzké spolupráci s vězeňským lékařem tvoří tandem, který je svou fundovaností schopen rozpoznat v mnohotvárnosti každodenních interpersonálních dynamicky se měnících vztazích případné disonance a včas na ně reagovat návrhy opatření. K prioritám tohoto specialisty pak náleží schopnost nalézání autentičnosti v mnoha, běžně se ve věznici vyskytujících (na obou stranách mříží) mistrně hraných rolí, přetvářek a fabulací. Profesionálním přístupem tak je schopen preventivně čelit vzniku mimořádných událostí nebo obyčejných lidských neštěstí.

⁴⁰ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005, s. 51.

⁴¹ HÁLA, J. Tamtéž, s. 51.

K poměrně „vytíženým“ pracovníkům rovněž náleží **sociální pracovníce**. Kromě ustanovení spolupráce s různými organizacemi je hlavní náplní pracovníka (pracovnice) na úseku vazby sociální poradenství, spolupráce s kurátory, upřesňuje si poznatky o sociální situaci obviněných a podílí se na řešení vzniklých rodinných problémů, spolupracuje s dozorci, navazuje kontakty s občanskými a církevními iniciativami a u mladistvých obviněných vypracovává sociální anamnézy.

Začátkem devadesátých let minulého století byla obnovena ve věznicích **duchovní služba**. Zde ji vykonávají jako pověřeni zástupci státem registrovaných církví nebo náboženských společností. Stávají se buď **kaplany** (tím i zaměstnanci Vězeňské služby ČR) nebo externě docházejí do věznic jako dobrovolníci ve Vězeňské duchovenské péči. Její stanovy schválené na mimořádné členské schůzi v Praze dne 3.6.1999, napovídají smysl, ke kterému se hlásí toto křesťanské sdružení : „*Evangelium Ježíše Krista vybízí a vede křesťany k službě všem lidem, kteří jsou v jakékoli nouzi. K nim patří i vězňové, i když nesou sami odpovědnost za porušení zákonů. Vedení milosrdenstvím sloužíme jim jako lidem obzvláště potřebným. Stojíme vedle nich jako stejní viníci před Bohem, kteří vědí o skutečnosti odpuštění skrze Pána Ježíše Krista. V této víře je vedeme k uznání vlastní viny, jejich břemeno jim pomáháme nést a přinášíme zvěst o Boží milosti a možnosti nového začátku.*“

Prostorem pro spolupůsobení na vězně jsou tak po otázkách viny a odpovědnosti hlavně problémy týkající se hodnot a s nimi smyslu lidské existence.⁴²

K následným funkcím, hodných výkonu zkušeného zaměstnance Vězeňské služby České republiky, je vysokoškolsky vzdělaný odborník, **speciální pedagog**. Jeho působení v oblasti výkonu vazby je orientováno k přímému zacházení s vězni v podobě vedení některé z volnočasových aktivit. Na úseku výkonu trestu hlavně metodicky řídí vychovatele a koordinuje tým, který zpracovává komplexní diagnózu odsouzeného.

Novum v oblasti zacházení s vězni je přítomnost specifické profese **vychovatel – terapeut**. Požadavek na adepta v této pozici je absolutorium vysokoškolského studia zdravotně-sociálního a pedagogicko-psychologického směru. Hlavní těžiště činnosti tohoto odborníka lze spatřovat v individuálních a skupinových terapiích různé orientace, závislých na jeho schopnostech a kreativitě. Hojně praktikované a u vězeňské vazební populace jsou oblíbené arteterapie s ergoterapií, následně podle schopností klientů pak například muzikoterapie, případně biblioterapie.

Vliv na pohybové a vzdělávací volnočasové aktivity obviněných má rozhodující měrou **pedagog volného času**. Dnes již s požadavkem vysokoškolského studia, nejlépe

⁴² FRANKL, V. E. Dynamika a hodnoty. *Československá psychologie*, 1990, roč. 34, č. 34, s. 542 – 547.

s pedagogickým zaměřením, řídí a organizuje aktivity spojené například s posilováním, v rámci možností věznice s aktivitami na hřišti. Podílí se na vedení vzdělávacích aktivit různého směru, ať již ve výuce jazyků, práce s PC, ale i pro ty pasivnější shlédnutí tematicky vhodných filmů z video či DVD produkce.

Problematika realizace volnočasových aktivit se totiž dotýká věci i v jiném směru, než bylo naznačováno při zmínce o jejich uzákonění a eventuelních objektivních potížích. „...ve výkonu vazby jsou osoby, které doposud nebyly pravomocně odsouzeny, čili není jasné, zda je nutné na tyto osoby systematicky výchovně působit. U vazebně stíhaných osob nejsou prováděna odborná posouzení, tak jako tomu je u odsouzených. Obviněným je v průběhu výkonu vazby nabízena účast na preventivněvýchovných, vzdělávacích zájmových a sportovních programech bez ambice působit na ně ve smyslu konkrétní osobnostní změny, i když víme, že tato činnost má pozitivní vliv přinejmenším na jejich chování. Cílem těchto programů je omezit negativní dopady vazby na jejich psychiku s ohledem na vzniklou izolaci, a to za první částečným naplněním volného času smysluplnou činností a za druhé omezením času, který obviněný tráví mezi čtyřmi stěnami cel, alespoň do té míry, jak to podmínky vazební věznice umožňují“.⁴³

2.3 Doporučení pro praxi

*„Nezahanbuj člověka, který pyká za svůj hřích,
Ale pamatuj, že si všichni zasloužíme pokárání.*

Sírachovec 8,5

Z předcházejících kapitol, hlavně těch, týkajících se kvalitativního výzkumu, je zřejmé, že otázky adaptace člověka na uvěznění jsou veskrze otázkami spojenými s lidskou psychikou. Dnes už ani ne spojenou s nějakým materiálním strádáním či profesním nezájmem o osobu toho kterého obviněného. Zbývá otázka vztahu intrapersonálního. Samotnými obviněnými, kteří v dřívější době absolvovali výkon trestu odnětí svobody, je prakticky potvrzeno, že niterní potíže a údajné omezení spolu s charakteristickým vazebním požadavkem minimálního počtu osob na cele, pro ně byl horší zážitek než obsah výkonu trestu. Pod drobnohledem příslušných zákonů se lidé ve vazbě nemusejí starat o své životní podmínky a bát se, jestli dozorce na jejich oddělení není dobře naladěný, že některého z nich sešikanuje, ošidí na jídle, falešně obviní z přestupku proti vnitřnímu řádu apod. Většina

⁴³ MONTGOMERYOVÁ, E. Specializovaná oddělení jsou výkladní skříní českého vězeňství. *České vězeňství*, 2006, roč. 14, č. 5, s. 8 – 10.

problémů spojených s adaptací je tedy patrně uvnitř obviněných samotných. V jejich myslích s koloběhem myšlenek na předešlé události, kdo je vinen, má strach, že ho usvědčí, kdo není, má strach, že nebude dostatek důkazů pro nevinu a bojí se také odsouzení, jiný se bojí o blízké tam venku, jiný o majetek a eventuálně další obvinění, která se mohou ještě při vyšetřování objevit, další, co jsou označeni jako společníci mají dilema, ne nepodobné tomu z oboru psychologie mezilidské komunikace, atd. atd. Právě v úzké kontinuitě na předešlé se dotýká několik doporučení pro praxi, vůbec ne nějak složitých.

Základem je především dodržování všech zákonů a hlavně nařízení, vztahujících se ke konkrétní funkci toho kterého pracovníka. Většina lidí, vazbou omezených na svobodě, je zde kvůli obvinění trestným činem, kterým patrně nezákonně uspokojovala egocentrické potřeby na úkor jiných, potažmo společnosti. Někteří, po seznámení se s prostředím, budou v rámci jeho možností, ať uzákoněných či nikoliv, opět zkoušet jak získat nějaký „nadstandard“, zvýhodnění nebo úlevu. Z toho vyplývá doporučení pro praxi číslo dvě, tedy nenechat se ovlivnit, vtáhnout do neformálních vztahů a vazeb. Při výkonu profesionála, sice z pozice autority, avšak s lidským přístupem, pochopením odhadem pro situaci, umět přizpůsobit komunikaci. Nejen tu verbální. Na to navazuje i používání humoru. Nebavit se s vězni ani před nimi o svých osobních záležitostech či záležitostech svých spolupracovníků. Pokud se vězni svěřují, brát jejich záležitosti vážně, nezlehčovat ať jsou věrohodnější či naopak, v případě problému je nepoužít proti. Se znalostí obviněných na svém oddělení přistupovat ke každému v rámci jeho individuality, případně podporovat zjištěné pozitivní stránky jeho osobnosti. Slíbené splnit, pokud možno s nejmenší prodlevou. Nesplnitelné neslibovat. Aby se věznice staly místem s aktivní dynamickou bezpečností nejen pro jejich zaměstnance, ale celou společnost, je jedním z primárních předpokladů úspěšnosti, kromě ze vzdělání vycházející profesionality, také vzájemná spolupráce a informovanost jejich personálu.

ZÁVĚR

Přestože je naše země v evropském členství teprve třetím rokem, je možné objektivně konstatovat, že kroky pro začlenění k vyspělému, funkčnímu a modernímu penitenciárnímu systému dělala Česká republika v souvislosti s vývojem společnosti již v letech vstupu do Evropy podstatně předcházejících. Počátek se týkal částí veřejnosti s jistým despektem vyslovované i přijímané, *humanizace* vězeňství. Následující doba konsolidace po vyhlášení zákona, v textu již několikrát zmiňovaného, č. 555/1992 o *Vězeňské službě a justiční stráž*

České Republiky, pak vedla ke stavu dnešnímu, praktickému uplatňování *Evropských vězeňských pravidel* v podmínkách českého vězeňství.

Svou prací jsem se tohoto tématu dotkl interpretací problematiky výkonu vazby, přičemž uskutečněný kvalitativní výzkum pak byl mým pokusem zhodnotit prakticky podmínky vycházející z příslušných zákonů, umožňující pokud možno důstojnou existenci z trestného činu obviněných lidí, při omezení na svobodě za permanentní přítomnosti fenoménu *presumpce nevin*y. Při této skutečnosti tudíž nemají pracovníci věznice žádnou stanovenou povinnost nebo právní předpis spočívající s výkonem jejich funkce k problematice související s propuštěním obviněného po déle trvající vazbě na svobodu. K tomu bych chtěl dodat, v předchozím textu víceméně záměrně vynechanou úvahu, která nás, jako pracovníky věznice až tolik „nezatěžuje“, přesto má vliv na jednání a chování vězněných osob již v průběhu výkonu vazby.

Podstatou věci a zákony je dáno, že člověk smí být vazebně vězněn na nezbytně dlouhou dobu. Z přílohy II je ze Statistické ročenky 2006, uveřejněné na webových stránkách Vězeňské služby, patrna délka trvání vazby. (Následující text se teoreticky může primárně týkat z větší části rodin osob ještě netrestaných, u dříve trestaných bych si dovolil konstatovat určitou znalost situace dané rodiny a snazší přizpůsobivost nejen v psychosociálním směru.) I když se nejčastěji pohybuje tato doba u většiny obviněných v délce řádově několika měsíců, s pohledem na obviněného jako individualitu je vhodné zamyslet se nad skutečností, že je-li člověk déle mimo důvěrné prostředí, od rodiny, přátel, případně zaměstnání fyzicky, nahradí tento fakt obě strany například pravidelnou korespondencí, popisem zážitků a událostí a podobně. V neposlední řadě kontaktů je tady i možnost ve formě návštěv. Problémem nedobrovolného odloučení ale začíná být skutečnost v adaptaci rodiny na absenci jednoho z rozhodujících členů, respektive jeho fyzickou nepřítomnost. Denní koloběh běžných starostí přinutí její rodinné příslušníky a blízké k formám spolupráce, které sami mnohdy netušili. Může dojít k revizi pevnosti vazeb, záležitostí v tomto směru pozitivních, ve směru k vězněnému problematických. Ten, s dostatkem volného času hlavně na přemýšlení, začne pociťovat strach, nejistotu a starosti aniž by k nim měl zatím důvod. To vše je spojeno se strachem hlavně o svou následnou formu existence po případném návratu. Tyto aspekty pak přenáší nevědomě i do svého jednání v nynějším místě pobytu, na spoluvězně, ještě častěji pracovníky věznice, domnělými i skutečnými průvodci, někdy ze zákona i původci, různých omezení a příkazů. Prvky svého strachu dříve či později různými formami prezentuje v korespondenci, z které nechápající, denními starostmi většinou zavalené, protějšky nechápou oč jde a to vše může kulminovat např. záměrným nedostavením se návštěvy nebo roztržkou při jejím uskutečnění. Má-li pak teoreticky u obviněného pocit obav vzestupnou

tendenci doprovázenou tomu odpovídajícím chováním, lze v jeho případném propuštění z vazby spatřovat důvodné nebezpečí ke spáchání jiného trestného činu, než z jakého byl původně obviněn. Například k obvinění z trestného činu majetkové povahy přibude obvinění z trestného činu násilného.

Výše uvedeným jsem pouze chtěl zdůraznit další z praktických poznatků, že co do psychosociální adaptace na podmínky vazby je tento proces pro mnohé obviněné poměrně snazší než při návratu do prostředí, z něhož byl na určitou dobu nedobrovolně vyňat avšak, právě díky humanizaci a začlenění pravidel českého vězeňství do systému těch *evropských vězeňských*, nikoli úplně izolován.

Na závěr nemohu neuvést úryvek z dopisu vychovateli jisté věznice na severní Moravě. Jedná se o dopis sice odsouzeného, který absolvoval dva roky ve výkonu trestu odnětí svobody, svým obsahem však ne nemožným i v případě člověka z vazby propuštěného:

„...O někoho se nějakou dobu staráte, pomáháte mu třeba dříve ven a jen se za ním zavře brána..., zapomene. Hodně z nich je také hloupých a řadí Vás mezi „špatné“ jen proto, že on je zavřený a Vy tzv. na „druhé straně“. Že to je jen Vaše povolání a on si za své odsouzení může (většinou) sám, je pro něj již nepohodlné si domyslet....Basa je strašná věc. Ne pro to, co „tam“ nesmíte, ale proto, že vaši blízcí se naučí a zvyknou žít bez vás. Čím déle tam jste, tím více nepatříte do světa, ze kterého byste se zase rád vrátil. Zažil jsem to a věřte, dodnes to není zcela pryč. U maminky jsem to nepocítil vůbec, dětičky, řekněme, potřebovali chvíli na aklimatizaci, ale již je vše v pořádku. Bohužel v partnerce to zanechalo stopy hlubší, než bych si přál. Zejména zpočátku mi dávala dost najevo, jak nadbytečný jsem. Stále ji miluji, stejně jako celou svou rodinu. Chci tím jen říci, že propuštěním trest nekončí. Zdaleka ne. A jak jsem již psal, čím déle člověk sedí, nepatří nikam a je, musí být pochopitelné, že mu přestane záležet na tom minimu, co mu ze života zbylo a dělá i věci, které třeba dříve zavrhoval, prostě dostane se na tzv. „šikmou plochu.“ A pak je to již jen řeč o tom, kolik čeho vyvede a odsedí. Myslím, že by se dalo říci KONEC ŽIVOTA. Zním spoustu lidí a spoustu lumpů a vím, že většina z lumpů by jimi nebyla, kdyby dostala šanci. Tak jako já. Vaším přístupem ke mně jste mi dal možnost zkrátit trest na polovinu. Možná, kdybych to odseděl celé, neměl bych se již kam vrátit, má rodina by byla již natolik zvyklá žít beze mne, že by mě již „nepřijala“=KONEC ŽIVOTA.

Nikdy na to nezapomenu a ještě jednou Vám moc děkuji.

S pozdravem XY⁴⁴

⁴⁴ Dopis bývalého odsouzeného. *České vězeňství*, 2005, roč. 13, č. 1, s. 32.

LITERATURA

- ANDREWS, D.A., DOWDEN, C. A meta-analytic investigation into effective correctional intervention for female offenders. *Forum on Corrections Research*, 1999, vol. 11, No.3, s. 18–21.
- BEST, P. Evropská kriminální politika na konci 20. století. *České vězeňství*, 2003, roč. 11, č. 4, s. 31 – 35.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha : Česká biblická společnost, 2004. ISBN 80-85810-27-1.
- BURIÁNEK, J. Vzdáme se svobody pod tlakem rizik? *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 5, s. 319 – 332.
- CLÉMENÇON, R. Der Strafvollzug in der Schweiz. In *Sborník referátů z mezinárodní konference Kroměříž 2002*. Praha : Generální ředitelství VS ČR, 2003, s. 150 – 151. ISBN 80-239-0138-9.
- COYLE, A. Řízení věznic v čase změn. *Příloha časopisu České vězeňství*, 2004, roč. 12, č. 1.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Rec. O. Šmídová, J. Ort. 2. dotisk 3. vydání. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. 374 s. IBSN 80-246-0139-7.
- Dopis bývalého odsouzeného. *České vězeňství*, 2005, roč.13, č. 1, s. 32.
- Doporučení Rec /2003/ 23 Výboru ministrů členským státům týkající se vedení vězeňských správ v oblasti dlouhodobých a doživotních trestů (2004). *České vězeňství*, 2003, roč. 11, č.1, s. 14 – 17.
- DÜNKEL, F., SNACKEN, S. Strafvollzug im europäischen Vergleich: Probleme, Praxi und Perspektiven. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*, 2001, No. 50, s. 195 – 211.
- EIS, Z. Poznámky k psychoterapeutické krizové intervenci. *Spektrum psychoterapie*, 1989, č. 4, s. 13-16.
- Evropská vězeňská pravidla. *Příloha časopisu České vězeňství*, 1996, roč. 4, č. 4, s. 3.
- FRANKL, V. E. Dynamika a hodnoty. *Československá psychologie*, 1990, roč. 34, č. 34, s. 542 – 547.
- HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice, 2005. 183 s. ISBN-80-86708-05-5.
- INCIARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Přel. V. Drábek. Praha : VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1994. Přel. z: Criminal Justice. 796 s. IBSN 80-85605-30-9.
- KAISER, G. *Kriminologie*. Přel. H. Válková et al.. Praha : C. H. Beck, 1994. Přel. z: Die Kriminologie. 268 s. IBSN 80-7179-002-8.

- MAŘÁDEK, V. Komunikační bariéry mezi vězňnými a personálem vězeňské služby. *České vězeňství*, 2003, roč. 11, č. 3, s. 20 – 21.
- MECLOVÁ, K. Úvodní slovo – Foreword – Vorwort. In: *České věznice – Czech prisons – Tschechische gefängnisse. České vězeňství*, 2003, roč. 11, č. 1, s. 3.
- MONTGOMERYOVÁ, E. Specializovaná oddělení jsou výkladní skříní českého vězeňství. *České vězeňství*, 2006, roč. 14, č. 5, s. 8 – 10.
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. rozšíř. vyd. Praha : Academia nakladatelství akademie České republiky, 1998. 437 s. IBSN 80-200-0625-7.
- NEALE, K. Sdělení a diskuse. In *Zborník zo seminára o problematike väzenstva za účasti expertov Rady Európy 1990*. Bratislava, GR ZNV SR.
- ROTHHAUS, K. P. Sozialtherapie im Strafvollzug. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*, 2002, nr. 51, s. 279 – 284.
- ŘÍČAN, P. Šikanování jako psychologický problém. *Československá psychologie*, 1993, roč. 37, č. 3, s. 208 – 217.
- SOHN, W. Geiselnahmen in Justizvollzugsanstalten. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*, 2001, nr. 50, s. 267 – 270.
- SPAANS, E. Elektronické monitorování: nizozemský experiment. *České vězeňství*, 1999, roč. 7, č. 4, s. 45 – 50.
- VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Statistické údaje. Statistické ročenky VSČR 1996 – 2006: Statistická ročenka VS ČR za rok 2006*. [online]. Praha : Vězeňská služba ČR, [cit. 2007-05-22]. Dostupné na WWW: <<http://www.vscr.cz/>>
- VODÁČKOVÁ, D a kol. *Krizová intervence*. Praha : Portál, s. r. o., 2002. 543 s. IBSN 80-7178-696-9.
- Woolfova zpráva. Shrnutí hlavních poznatků a doporučení vyšetřování vězeňských nepokojů. *Příloha časopisu České vězeňství*, 1996, roč. 3, č. 2.
- ZÁKON č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, ze dne 1. ledna 1994 v platném znění.
- ZÁKON č. 555/1992 o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, ze dne 1. ledna 1993 v platném znění.

SEZNAM PŘÍLOH

I. Průměrná délka vazby

II. Vývoj stavů obviněných v letech 1999 – 2006

Příloha I - Průměrná délka vazby dle statistické ročenky Vězeňské služby ČR,

k 31.12.2004

Druh vazby		Délka vazby do :						nad :	Celkem
		2 měs.	4 měs.	6 měs.	9 měs.	1 roku	2 roků	2 roky	
Vyhošťovací vazba	Počet	52	19	8	8	1	1	0	89
	v %	58,43	21,35	8,99	8,99	1,12	1,12	0,00	100,00
prům. ve dnech									72
Vydávací vazba	Počet	9	10	11	8	1	10	3	52
	v %	17,31	19,23	21,15	15,39	1,92	19,23	5,77	100,00
prům. ve dnech									248
V přípravném řízení	Počet	679	365	82	128	34	3	0	1291
	v %	52,60	28,27	6,35	9,92	2,63	0,23	0,00	100,00
prům. ve dnech									83
V řízení před soudem	Počet	831	427	221	206	70	77	5	1837
	v %	45,24	23,25	12,03	11,21	3,81	4,19	0,27	100,00
prům. ve dnech									116
Celková délka vazby od jejího uvalení	Počet	1068	846	422	465	206	224	38	3269
	v %	32,67	25,88	12,91	14,23	6,30	6,85	1,16	100,00
prům. ve dnech									154

k 31.12.2005

Druh vazby		Délka vazby do:						nad:	Celkem
		2 měs.	4 měs.	6 měs.	9 měs.	1 roku	2 roků	2 roky	
Vyhošťovací vazba	Počet	34	10	6	7	1	0	0	58
	v %	58,62	17,24	10,35	12,07	1,72	0,00	0,00	100,00
prům. ve dnech									78
Vydávací vazba	Počet	18	14	7	8	4	11	1	63
	v %	28,57	22,22	11,11	12,70	6,35	17,46	1,59	100,00
prům. ve dnech									241
V přípravném řízení	Počet	741	300	72	89	45	2	0	1249
	v %	59,33	24,02	5,76	7,13	3,60	0,16	0,00	100,00
prům. ve dnech									77
V řízení před soudem	Počet	685	355	186	152	35	69	8	1490
	v %	45,97	23,83	12,48	10,20	2,35	4,63	0,54	100,00
prům. ve dnech									116
Celková délka vazby od jejího uvalení	Počet	1106	676	330	345	191	177	35	2860
	v %	38,67	23,64	11,54	12,06	6,68	6,19	1,22	100,00
prům. ve dnech									145

Dostupné na www.vscr.cz

Příloha II - Vývoj stavu obviněných v letech 1999 – 2006 dle statistické ročenky Vězeňské služby ČR

Stav k 31.12.								
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Muži	6566	5604	4341	3222	3244	3084	2697	2277
Ženy	368	363	242	162	165	185	163	122
Celkem	6934	5967	4583	3384	3409	3269	2860	2399

ABSTRAKT

DOLEJŠ, M. *Adaptace osob na výkon vazby*. České Budějovice 2007. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr. Jana Šimečková.

Klíčové pojmy: dozorce, Evropská vězeňská pravidla, kvalitativní výzkum, meritorní otázky, mimořádné události, obviněný, penitenciární psychohygiena, penitenciární trendy, penologie, presumpce nevin, prizonizace, psychosociální adaptace, vazba (útěková, koluzní, předstižná), vazební věznice, volnočasové aktivity.

Práce ve svém úvodu seznamuje s podmínkami a právními aspekty vazby jako instituce, elementu trestněprávního systému. Přibližuje penitenciární trendy a problematiku jejich uvádění do praxe s přihlédnutím ke stavu současné společnosti a případné nutnosti zásahu spočívajícího v omezení svobody obviněné osoby. V následující části, prostřednictvím nestandardizovaného rozhovoru v rámci kvalitativního výzkumu, prakticky zkoumá, jak negativně se tento zásah projevil na psychosociální adaptaci u konkrétních jedinců v prostředí vazební věznice. V závěru naznačuje i druhou stránku problému adaptace, tentokrát člověka z vazby propuštěného, všeobecně se adaptujícího na své původní prostředí.

Abstract

Adaptation of person on custody execution.

Key terms: warder, European prison regulations, qualitative research, issues of fact, extra events, accused, penal psycho-hygiene, penal trends, penology, presumption of innocence, prizonization, psycho-social adaptation, kustody (breakout, collusion, outdone), stockade, free time activities.

Paper in its introduction acquaints with conditions and law aspects of custody as institution and as an elements of criminal system. It brings closer penal trends and problems of their implementing to the practice and takes account of state of the current society and conceivable necessity of intervention which subsists in restraint of the accused person. In the following part, trough no standardized talk in terms of qualitative research, examines in practice the negative exposure of this intervention on the psycho-social adaptation of concrete individuals in the enviroment of stockade. At the end the paper indicates also the other side of the adaptation problem, this time on a person released from custody who is generally adapting on his/her original enviroment.